Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
VERICA TRSTENJAK
prezentate la 6 decembrie 2011[1]

Cauza C-472/10

Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság
împotriva
Invitel Távközlési Zrt

[cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulată de Pest Megyei Bíróság (Ungaria)]

„Protecția consumatorilor — Directiva 93/13/CEE — Articolul 3 alineatul (1) coroborat cu punctul 1 litera (j) și cu punctul 2 litera (d) din anexă — Articolele 6 și 7 — Clauze abuzive în contractele încheiate cu consumatorii — Clauză contractuală care permite operatorului economic să modifice unilateral clauzele contractului fără a avea un motiv întemeiat și fără a descrie în mod expres modul în care variază prețurile — Caracter abuziv al clauzei — Efecte juridice ale constatării caracterului abuziv al clauzei în cadrul unei acțiuni în interes public — actio popularis — Efect erga omnes al hotărârilor naționale declarative”

I — Introducere

1. Obiectul prezentei cauze îl constituie o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulată de Pest Megyei Bíróság (Tribunalul Districtual din Pest) (denumit în continuare „instanța de trimitere”) în temeiul articolului 267 din TFUE, prin care instanța respectivă a adresat Curții o serie de întrebări referitoare la interpretarea Directivei 93/13/CEE privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii[2]. Prezenta cauză oferă Curții ocazia de a clarifica, prin exercitarea competențelor sale de interpretare, alte aspecte juridice legate de directiva respectivă. Deși a rămas în mare măsură nemodificată de la data adoptării sale, Directiva 93/13 continuă încă să ridice multiple probleme juridice de natură materială, dar și procedurală, după cum o dovedește numărul considerabil de cereri de pronunțare a unor hotărâri preliminare adresate Curții. În acest context, trebuie remarcat că Directiva 2011/83/UE privind drepturile consumatorilor, adoptată de Parlamentul European și de

1 — Limba originală: germana.
Limba de procedură: maghiara.

2 — Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO L 95, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 273).

Consiliu la 25 octombrie 2011 [3], care se întemeiază pe abordarea unei depline armonizări a dispozițiilor naționale privind protecția consumatorilor, nu a adus Directivei 93/13 decât modificări punctuale, care nu afectează soluția care trebuie dată aspectelor juridice ridicate în speță.

2. Cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare își are originea într-un litigiu între Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság (Oficiul Național pentru Protecția Consumatorului, denumit în continuare „reclamantul din acțiunea principală") și societatea Invitel Távközlési Zrt. (denumită în continuare „pârâta din acțiunea principală") cu privire la validitatea unei anumite clauze contractuale pe care pârâta o include de regulă în condițiile sale contractuale generale (denumite în continuare „CCG") din contractele pe care le încheie cu clienții, care îi conferă dreptul să le factureze ulterior acestora anumite costuri și cheltuieli pentru servicii individuale, fără însă ca metoda de calcul a acestora să fie stabilită prin contract. Reclamantul, care concluzionează din aceasta că respectiva clauză contractuală are caracter abuziv, a sesizat instanța de trimitere cu o cerere prin care îi solicită, pe de o parte, să constate nulitatea clauzei în discuție, iar pe de altă parte, să dispună rambursarea acestor costuri și cheltuieli.

3. Prin intermediul primei întrebări preliminare, care este de fapt compusă din două aspecte, instanța de trimitere vizează în principal să se obțină din partea Curții informații referitoare la modul în care sistemul instituit de legiuitorul Uniunii prin intermediul Directivei 93/13 privind protecția consumatorilor trebuie configurat în cadrul ordinii juridice a statelor membre pentru ca acest obiectiv să fie atins. Aspectul central se referă la cerințele pe care Directiva 93/13 le impune cu privire la posibilitatea organizațiilor de protecție a consumatorilor de a iniția ele însele în interesul consumatorilor acțiuni în justiție împotriva clauzelor abuzive. În plus, se ridică problema efectului juridic pe care îl poate avea în cadrul ordinii juridice naționale hotărârea unei instanțe naționale prin care se constată caracterul abuziv al unei clauze contractuale. Cea de a doua întrebare diferă, prin tematică, de întrebările enunțate mai sus, prin aceea că are drept obiect posibila clasificare a clauzei aflate în litigiu drept „abuzivă" în sensul Directivei 93/13.

II — Cadrul juridic

A — *Dreptul Uniunii*

4. Potrivit articolului 1 alineatul (1) din Directiva 93/13, scopul acesteia este de apropiere a actelor cu putere de lege și a actelor administrative ale statelor membre privind clauzele abuzive din contractele încheiate între un vânzător sau furnizor și un consumator.

5. Articolul 3 din directivă prevede:

„(1) O clauză contractuală care nu s-a negociat individual se consideră ca fiind abuzivă în cazul în care, în contradicție cu cerința de bună-credință, provoacă un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în detrimentul consumatorului.

3 — Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului. După publicarea directivei în *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* la 22 noiembrie 2011, statele membre trebuie să o transpună în dreptul național până la 13 decembrie 2013. Articolul 32 din această directivă, care este adăugat la Directiva 93/13 sub forma articolului 8a, impune statelor membre obligația de a informa Comisia cu privire la adoptarea unor dispoziții naționale specifice în anumite domenii, și anume în vederea extinderii domeniului de aplicare al controlului de fond al conținutului potrivit articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13, precum și al introducerii listelor naționale cu clauzele contractuale considerate abuzive. Adoptarea Directivei privind drepturile consumatorilor coincide cronologic cu propunerea prezentată de Comisie la 11 octombrie 2011 cu privire la un Regulament al Parlamentului European și al Consiliului privind legislația comercială europeană comună în materie de vânzare [COM(2011) 635 final]. Această propunere prevede introducerea legislației contractuale europene în materie de vânzare ca opțiune pentru contractele comerciale transfrontaliere, în cazul în care părțile decid acest lucru în mod expres. Capitolul 8 (articolele 79-86 – „Clauzele contractuale abuzive") din document conține dispoziții privind clauzele abuzive din contractele încheiate fie între un operator economic și un consumator, dispoziții care corespund în mare măsură cu cele din Directiva 93/13, fie între operatorii economici (pentru o privire asupra evoluției în domeniul dreptului privat al consumatorilor, a se vedea Wendehorst, C., „Auf dem Weg zu einem zeitgemäßen Verbraucherprivatrecht: Umsetzungskonzepte", în *Neuordnung des Verbraucherprivatrechts in Europa? — Zum Vorschlag einer Richtlinie über Rechte der Verbraucher*, Viena, 2009, p. 154 și următoarele, iar pentru evoluțiile în dreptul privat internațional, a se vedea Ferrari, F., *Ein neues Internationales Vertragsrecht für Europa*, Gottmadingen, 2007, p. 57).

[…]

(3) Anexa conține o listă orientativă și neexhaustivă a clauzelor care pot fi considerate abuzive.”

6. Articolul 4 din directivă prevede:

„(1) Fără să aducă atingere articolului 7, caracterul abuziv al unei clauze contractuale se apreciază luând în considerare natura bunurilor sau a serviciilor pentru care s-a încheiat contractul și raportându-se, în momentul încheierii contractului, la toate circumstanțele care însoțesc încheierea contractului și la toate clauzele contractului sau ale unui alt contract de care acesta depinde.

(2) Aprecierea caracterului abuziv al clauzelor nu privește nici definirea obiectului contractului, nici caracterul adecvat al prețului sau remunerației, pe de o parte, față de serviciile sau de bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte, în măsura în care aceste clauze sunt exprimate în mod clar și inteligibil.”

7. Articolul 6 alineatul (1) din aceeași directivă prevede:

„Statele membre stabilesc că clauzele abuzive utilizate într-un contract încheiat cu un consumator de către un vânzător sau un furnizor, în conformitate cu legislația internă, nu creează obligații pentru consumator, iar contractul continuă să angajeze părțile prin aceste clauze, în cazul în care poate continua să existe fără clauzele abuzive.”

8. Articolul 7 din directivă prevede:

„(1) Statele membre se asigură că, în interesul consumatorilor și al concurenților, există mijloace adecvate și eficace pentru a preveni utilizarea în continuare a clauzelor abuzive în contractele încheiate cu consumatorii de către vânzători sau furnizori.

(2) Mijloacele menționate la alineatul (1) cuprind dispozițiile în conformitate cu care persoanele sau organizațiile care au, în temeiul legislației interne, un interes legitim în protecția consumatorilor pot introduce o acțiune în justiție sau în fața organismelor administrative competente, în conformitate cu legislația internă în cauză, pentru a obține o decizie care să stabilească dacă clauzele contractuale elaborate pentru a fi utilizate în general sunt abuzive, astfel încât să poată aplica mijloace adecvate și eficiente pentru a preveni utilizarea acestor clauze în continuare.

(3) Cu respectarea legislației interne, acțiunile menționate la alineatul (2) pot fi îndreptate, separat sau în ansamblu, împotriva unui număr de vânzători sau furnizori din același sector economic sau împotriva asociațiilor acestora care utilizează sau recomandă utilizarea acelorași clauze contractuale generale sau a unor clauze similare.”

9. Articolul 8 din Directiva 93/13 prevede:

„Statele membre pot adopta sau menține cele mai stricte dispoziții compatibile cu tratatul în domeniul reglementat de prezenta directivă, pentru a asigura consumatorului un nivel maxim de protecție.”

10. Anexa la directivă cuprinde lista clauzelor care, potrivit articolului 3 alineatul (3), pot fi considerate abuzive:

„1. Clauzele care au ca obiect sau ca efect:

[…]

(j) autorizarea vânzătorului sau furnizorului să modifice unilateral clauzele contractului, fără a avea un motiv întemeiat care să fie precizat în contract;

[…]

(l) prevederea ca prețul bunurilor să fie stabilit în momentul livrării sau acordarea posibilității unui vânzător de bunuri sau unui furnizor de servicii să crească prețul acestora fără să îi acorde cumpărătorului, în ambele cazuri, dreptul corespondent de a anula contractul, în cazul în care prețul final este prea ridicat în comparație cu prețul convenit la încheierea contractului;

[…]

2. Domeniul de aplicare al literelor (g), (j) și (l)

[…]

(d) Litera (l) nu aduce atingere clauzelor de indexare a prețurilor, în cazurile în care acestea sunt conforme cu legea, cu condiția ca metoda în conformitate cu care variază prețurile să fie descrisă în mod explicit."

B — *Dreptul național*

11. Potrivit articolului 209/A alineatul 2 din Codul civil maghiar (Polgári Törvénykönyv, denumit în continuare „Codul civil"), sunt nule clauzele abuzive care fac parte, în calitate de condiții generale ale contractului, din contracte încheiate cu consumatorii, precum și cele pe care vânzătorul sau furnizorul le-a stabilit în mod unilateral și fără o negociere individuală prealabilă.

12. Articolul 209/B alineatul 1 din Codul civil prevede că declararea, în conformitate cu articolul 209/A, a nulității clauzelor abuzive care fac parte, în calitate de condiții generale ale contractului, din contracte încheiate cu consumatorii va putea fi de asemenea solicitată în fața instanței de către o entitate stabilită prin intermediul unei norme speciale. Declararea de către instanță a nulității clauzei abuzive produce efecte cu privire la toate persoanele care au încheiat contracte cu vânzători sau furnizori care aplică respectiva clauză.

13. Articolul 209/B alineatul 2 din Codul civil prevede că entitatea stabilită prin intermediul normei speciale poate solicita de asemenea să fie declarată abuzivă o condiție generală a unui contract care a fost redactat în scopul încheierii de contracte cu consumatorii și care a fost difuzat în mod public, cu toate că nu a fost încă utilizat. Potrivit dispozițiilor alineatului 3, în cazul în care instanța declară, în cadrul procedurii prevăzute la alineatul 2, că respectiva condiție generală din contractul care cauzează prejudicii este abuzivă, o declară nulă pentru cazul în care va fi utilizată (în viitor), cu efecte pentru toate persoanele care vor încheia contracte cu orice vânzător sau furnizor care a difuzat în mod public respectiva clauză. Toate persoanele care utilizează clauza contractuală abuzivă trebuie să îndeplinească cerințele formulate de consumatori în temeiul hotărârii. De asemenea, hotărârea pronunțată de instanță interzice tuturor vânzătorilor sau furnizorilor care au difuzat în mod public condiția generală a contractului abuziv utilizarea acesteia.

14. Articolul 39 alineatul 1 din Legea CLV din 1997 privind protecția consumatorului (Fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény) prevede că, împotriva persoanelor a căror activitate nelegală afectează un număr mare de consumatori sau cauzează un prejudiciu considerabil, oficiul pentru protecția consumatorului – entitatea socială care reprezintă interesele consumatorilor – sau Ministerul Public pot iniția o procedură în apărarea acestor consumatori sau de reparare a prejudiciului considerabil cauzat. Această procedură poate fi de asemenea inițiată în cazul în care nu este posibilă stabilirea identității consumatorilor care au suferit prejudiciul.

15. Articolul 132 alineatul 2 litera c din Legea C din 2003 privind comunicațiile electronice (Elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény, denumită în continuare „Legea privind comunicațiile electronice”) permite prestatorului de servicii ca, în cazul în care ar interveni o modificare substanțială a situației de fapt, să modifice unilateral termenii contractului. Articolul 132 alineatul 4 din aceeași lege permite prestatorului de servicii să stabilească unilateral, ulterior încheierii contractului, situațiile în care va putea modifica condițiile generale ale contractului. Legiuitorul nu stabilește nici limite legale, nici garanții privind decizia menționată a prestatorului de servicii.

16. Potrivit articolului 132 alineatul 5 din Legea privind comunicațiile electronice, abonatul nu poate renunța la contractul de abonare în cazul în care și-a asumat obligația de a utiliza serviciul pe o perioadă determinată, a semnat contractul de abonare luând în considerare avantajele derivate din acesta, iar modificarea nu afectează avantajele pe care acesta le-a obținut. Instanța de trimitere consideră că dispoziția legală menționată reglementează în mod unilateral și neîntemeiat drepturile și obligațiile contractuale ale părților în defavoarea consumatorului, într-o formă aproape nelimitată din punct de vedere material, cu încălcarea cerințelor privind buna-credință, a practicilor loiale în domeniul industrial sau comercial și în materie de repartizare a riscurilor.

III — Situația de fapt, acțiunea principală și întrebările preliminare

17. Astfel cum reiese din dosar, pârâta din acțiunea principală, o companie de telecomunicații care furnizează servicii de telefonie fixă, a introdus în anul 2008 în propriile CCG reglementări care aveau drept obiect costurile ocazionate de plata prin mandat poștal. Acestea prevăd că, în cazul plății prin mandat poștal, prestatorul de servicii are dreptul să factureze costurile suplimentare rezultate. Pe de altă parte, CCG nu stabilesc modalitatea de calcul al costurilor legate de plata prin mandat poștal.

18. În această privință, reclamantul din acțiunea principală a primit numeroase plângeri de la abonați care, în opinia sa, induc concluzia că reglementările menționate mai sus au caracter abuziv. Drept urmare, reclamantul a solicitat în scris pârâtei să își modifice în mod corespunzător CCG, ceea ce însă aceasta a refuzat categoric.

19. Prin acțiunea în interes public formulată la instanța de trimitere, în temeiul articolului 39 alineatul 1 din Legea maghiară privind protecția consumatorului, reclamantul solicită, pe de o parte, constatarea caracterului abuziv al clauzei respective în conformitate cu articolul 209/B alineatul 1 din Codul Civil și, pe de altă parte, restituirea imediată și cu efect retroactiv a sumelor pe care pârâta le-a primit în urma facturării ilegale a costurilor privind mandatele poștale.

20. Instanța de trimitere exprimă îndoieli cu privire la interpretarea dispozițiilor individuale din Directiva 93/13 și consideră că, pentru a putea soluționa litigiul din acțiunea principală, este necesară o interpretare a acestora de către Curte. Pentru acest motiv, instanța de trimitere a suspendat judecarea cauzei și a adresat Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii poate fi interpretat în sensul că o clauză contractuală abuzivă nu creează obligații pentru consumator în cazul în care o entitate legal desemnată și autorizată în acest sens solicită, în numele consumatorilor, prin intermediul unei acțiuni în interes public (*popularis actio*), declararea nulității respectivei clauze abuzive care face parte dintr-un contract încheiat cu consumatorii?

În cazul formulării unei acțiuni în interes public, în situațiile în care este pronunțată o condamnare în beneficiul consumatorilor care nu sunt parte la proces sau prin care se interzice aplicarea unei condiții generale a contractului abuziv, articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 poate fi interpretat în sensul că respectiva clauză abuzivă care face parte din contractele încheiate cu consumatorii nu creează obligații pentru niciunul dintre consumatorii afectați și nici pentru viitor, astfel încât instanța trebuie să aplice din oficiu consecințele juridice corespunzătoare?

2) Articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 coroborat cu punctul 1 litera (j) și cu punctul 2 litera (d) din anexa aplicabilă în conformitate cu articolul 3 alineatul (3) din aceeași directivă poate fi interpretat în sensul că, în cazul în care vânzătorul sau furnizorul prevede o modificare unilaterală a termenilor contractului, fără a descrie în mod explicit metoda în conformitate cu care variază prețurile și fără a specifica în contract motive întemeiate pentru aceasta, clauza contractuală respectivă este abuzivă *ipso iure*?"

IV — Procedura în fața Curții

21. Decizia de trimitere din 25 august 2010 a fost primită la grefa Curții la 29 septembrie 2010.

22. Reclamantul din acțiunea principală, guvernul maghiar și guvernul spaniol, precum și Comisia Europeană au depus observații scrise în termenul prevăzut la articolul 23 din Statutul Curții.

23. Întrucât niciuna dintre părți nu a solicitat deschiderea procedurii orale, concluziile în această cauză au putut fi redactate în urma reuniunii generale a Curții din 7 septembrie 2011.

V — Principalele argumente ale părților la procedură

A — *Cu privire la prima întrebare*

24. Referindu-se la jurisprudența Curții, *guvernul maghiar* arată că mijloacele colective prevăzute la articolul 7 din Directiva 93/13 au caracter preventiv în măsura în care scopul acestora este acela de a interzice utilizarea clauzelor abuzive, care aduc prejudicii consumatorilor. Instrumentul pe care îl reprezintă acțiunea publică, căreia i se aplică de asemenea Directiva 2009/22, are drept scop protecția intereselor colective ale consumatorilor, indiferent dacă aceștia sunt sau nu sunt parte la procedură. Prin urmare, articolul 6 alineatul (1) și articolul 7 alineatul (2) din Directiva 93/13 ar trebui să fie interpretate împreună, în sensul că clauzele clasificate drept abuzive de instanța de trimitere nici nu creează obligații pentru consumatori, nici nu pot fi utilizate în viitor.

25. Pe de o parte, instanța națională, în conformitate cu Directiva 93/13, ar trebui, dacă este necesar chiar din oficiu, să stabilească caracterul abuziv al unei clauze contractuale și să dispună, dacă este cazul, ca aceasta să nu fie aplicată, cu excepția cazului în care consumatorul se opune. Pe de altă parte, stabilirea efectelor juridice care decurg din constatarea caracterului abuziv al unei clauze contractuale este, în cadrul unei acțiuni în încetare, de competența instanței naționale.

26. Potrivit *guvernului spaniol*, o clauză abuzivă nu impune obligații pentru niciunul dintre consumatori, nici pentru viitor, atunci când o organizație autorizată în acest sens solicită pe calea unei acțiuni în justiție constatarea caracterului neobligatoriu al unei clauze contractuale, iar instanța solicitată admite acțiunea. În plus, instanța națională ar fi obligată din oficiu să definească consecințele juridice care ar rezulta din constatarea caracterului abuziv, precum și din interdicția de utilizare a clauzei în contractele încheiate cu consumatorii.

27. *Comisia* arată că afirmația de la articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13, potrivit căreia clauzele abuzive nu creează obligații pentru consumator, impune statelor membre obligația de a obține un anumit rezultat. Modalitățile de transpunere ar trebui să corespundă principiilor echivalenței și efectivității, astfel cum au fost definite în jurisprudența Curții.

28. Întrucât articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 nu conține norme precise în ceea ce privește modul în care trebuie încetată utilizarea clauzelor abuzive, această directivă nu s-ar opune ideii că efectele juridice ale declarării nulității unei clauze abuzive în cadrul unei acțiuni în încetare nu se limitează la părțile în litigiu. Legislația maghiară, care prevede că declararea nulității produce

efecte asupra persoanei care încheie un contract cu o asemenea clauză, contribuie la realizarea obiectivelor directivei. În continuare, Comisia precizează că Directiva 93/13 nu se opune unei dispoziții naționale care obligă instanța națională să definească din oficiu consecințele juridice care decurg dintr-o asemenea decizie, și aceasta în beneficiul consumatorilor care nu sunt parte la procedură.

B — *Cu privire la a doua întrebare preliminară*

29. Atât *guvernul maghiar*, cât și *Comisia* susțin că articolul 3 din Directiva 93/13 ar enumera în mod abstract toate caracteristicile care conferă caracter abuziv unei clauze contractuale. În plus, anexa la directivă ar conține o listă de clauze care pot fi considerate abuzive. Simplul fapt că o anumită clauză figurează în această listă nu înseamnă în mod necesar că aceasta trebuie clasificată drept abuzivă și din punct de vedere juridic. Dimpotrivă, este de competența instanței naționale să evalueze acest aspect, luând în considerare criteriile specifice generale care, la rândul lor, sunt supuse competenței de interpretare a Curții.

30. În legătură cu situația de fapt din acțiunea principală, *guvernul maghiar* arată că modificarea unilaterală a CCG, fără precizarea modalității de realizare sau a motivului acestei modificări, nu este în conformitate cu Directiva 93/13, deoarece ar determina un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile contractuale. Cu toate acestea, instanța națională ar avea obligația de a examina clauza contractuală respectivă în contextul specific al cazului concret, ținând în același timp seama de criteriile enumerate în Directiva 93/13.

31. *Guvernul spaniol* susține că, în cazul în care vânzătorul sau furnizorul și-a rezervat printr-o clauză contractuală dreptul de a modifica unilateral CCG, fără a preciza modalitățile de calcul sau motivul pentru schimbarea de preț, această clauză trebuie considerată abuzivă.

VI — Apreciere juridică

A — *Cu privire la prima întrebare preliminară*

32. Prima întrebare preliminară, care constă în două aspecte, vizează, în esență, să stabilească conformitatea cu Directiva 93/13 a sistemului maghiar al protecției juridice supraindividuale sub forma acțiunii în interes public (*actio popularis*), a cărei exercitare intră – potrivit legislației naționale – în competența asociațiilor de protecție a consumatorilor. Examinarea acestor întrebări este un prilej de a aborda în detaliu caracteristicile de bază ale sistemului de protecție a consumatorilor împotriva clauzelor abuzive, instituit prin Directiva 93/13. Concluziile rezultate din această examinare vor contribui la găsirea răspunsului la întrebările individuale adresate de instanța de trimitere.

33. După o prezentare generală a acestui sistem de protecție, vom examina rolul acțiunii colective, astfel cum a fost concepută de legiuitorul comunitar, cu accent pe întrebarea centrală: ce efecte juridice revin deciziei pronunțate de instanța națională care are sarcina soluționării unei acțiuni în interes public, astfel încât obiectivul Directivei 93/13 de a asigura protecția consumatorului să fie îndeplinit.

1. Protecția consumatorului ca obiectiv al directivei

34. Potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, sistemul de protecție instituit de Directiva 93/13 se întemeiază pe ideea potrivit căreia consumatorul se află într-o situație de inferioritate față de vânzători sau de furnizori în ceea ce privește atât puterea de negociere, cât și nivelul de informație, situație care îl

determină să adere la condițiile formulate în prealabil de vânzători sau de furnizori, fără a putea exercita o influență asupra conținutului acestora [4]. Având în vedere o asemenea situație de inferioritate, articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 prevede că clauzele abuzive nu creează obligații pentru consumator. După cum rezultă din jurisprudență, este vorba despre o dispoziție imperativă care urmărește să înlocuiască echilibrul formal pe care îl instituie contractul între drepturile și obligațiile cocontractanților cu un echilibru real, de natură să restabilească egalitatea dintre aceste părți [5].

35. Pentru a asigura protecția urmărită de Directiva 93/13, Curtea a subliniat în mai multe ocazii că situația de inegalitate care există între consumator și vânzător sau furnizor nu poate fi compensată decât printr-o intervenție pozitivă, exterioară părților la contract [6]. În lumina acestor principii, Curtea a statuat că instanța națională trebuie să examineze din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale [7]. Posibilitatea instanței de a examina din oficiu caracterul abuziv al unei clauze reprezintă, potrivit Curții, „un mijloc adecvat atât pentru a atinge rezultatul prevăzut la articolul 6 din Directiva 93/13, pentru a împiedica ca un consumator individual să fie obligat să respecte o clauză abuzivă, cât și pentru a contribui la realizarea obiectivului prevăzut la articolul 7 din această directivă, din moment ce o astfel de examinare poate avea un efect disuasiv care contribuie la încetarea folosirii clauzelor abuzive în contractele încheiate de un comerciant cu consumatorii” [8]. Dreptul astfel recunoscut instanței a fost considerat necesar pentru „a se asigura o protecție efectivă a consumatorului, având în vedere în special riscul destul de important ca acesta să nu își cunoască drepturile sau să întâmpine dificultăți în exercitarea acestora” [9].

2. Acțiunea colectivă ca mijloc adecvat și eficace în sensul articolelor 6 și 7 din Directiva 93/13

36. Cererile de pronunțare a unei hotărâri preliminare înaintate până în prezent priveau preponderent aspecte legate de protecția juridică individuală și implicit situații în care consumatorul se opunea pe cont propriu aplicării clauzelor abuzive, de exemplu prin contestarea contractului în cauză sau prin opunerea la executarea silită. Totuși, ar fi eronat să se concluzioneze din aceasta că reglementarea de la articolul 7 alineatul (2) din Directiva 93/13, care permite persoanelor și organizațiilor să introducă în interesul consumatorului acțiuni împotriva utilizării clauzelor abuzive în tranzacțiile comerciale, are în practică o importanță secundară.

37. În fapt, această reglementare, care prevede introducerea unor mecanisme de control abstract, completează sistemul de protecție instituit de Directiva 93/13, întrucât face posibilă combaterea eficientă a clauzelor abuzive chiar și în situația în care, cu titlu de excepție – de exemplu din motive legate de costuri – consumatorii nu își exercită dreptul la protecția juridică. Aceasta corespunde și obiectivelor Directivei 93/13, care urmărește nu numai să le asigure consumatorilor o protecție adecvată în conflictele lor individuale cu vânzătorii sau cu furnizorii, ci – după cum rezultă din articolul 7 alineatul (1) – „[să] prev[ină] utilizarea în continuare” de către vânzători sau de furnizori a clauzelor cu caracter abuziv.

38. Pentru atingerea acestui obiectiv, articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 impune statelor membre obligația de a prevedea „mijloace adecvate și eficace” pentru a elimina în mod efectiv clauzele abuzive. Această dispoziție înseamnă în principal că trebuie să existe o modalitate prin care utilizarea unei clauze abuzive să poată fi interzisă și la o scară mai extinsă, care să depășească cazul individual.

4 — A se vedea Hotărârea din 27 iunie 2000, Océano Grupo Editorial și Salvat Editores (C-240/98-C-244/98, Rec., p. I-4941, punctul 25), și Hotărârea din 26 octombrie 2006, Mostaza Claro (C-168/05, Rec., p. I-10421, punctul 25).

5 — A se vedea Hotărârea Mostaza Claro (citată la nota de subsol 4, punctul 36) și Hotărârea din 4 iunie 2009, Pannon GSM (C-243/08, Rep., p. I-4713, punctul 25).

6 — A se vedea Hotărârile Océano Grupo Editorial și Salvat Editores (citate la nota de subsol 4, punctul 27), Hotărârea Mostaza Claro (citată la nota de subsol 4, punctul 26) și Hotărârea din 6 octombrie 2009, Asturcom Telecomunicaciones (C-40/08, Rep., p. I-9579, punctul 31).

7 — *Ibidem*, punctul 32.

8 — Hotărârea din 21 noiembrie 2002, Cofidis (C-473/00, Rec., p. I-10875, punctul 32), și Hotărârea Mostaza Claro (citată la nota de subsol 4, punctul 27).

9 — Hotărârile Cofidis (citată la nota de subsol 8, punctul 33) și Mostaza Claro (citată la nota de subsol 4, punctul 28).

În acest sens, pot fi avute în vedere instrumente de drept procedural și administrative, precum și sancțiuni penale sau administrative [10]. În cele din urmă, rămâne la aprecierea statelor membre să decidă care instrument este cel mai adecvat și eficace având în vedere condițiile propriului sistem juridic. În această privință, statele membre sunt libere să aleagă diferite mecanisme de control, în funcție de tradiția lor juridică. Totuși, după cum rezultă și dintr-o interpretare sistematică a articolului 7 alineatele (1) și (2), se impune ca procedura să aibă o eficiență corespunzătoare [11]. Aceasta implică în special recunoașterea unei competențe decizionale proprii a instanței sau a autorității competente cu privire la caracterul abuziv al clauzei, precum și prevederea unor mijloace adecvate și eficiente, cu scopul de a înceta utilizarea clauzei respective.

39. Directiva stabilește acțiunea colectivă ca fiind un instrument obligatoriu și cel mai important pentru un control eficient, deja cunoscut în ordinea juridică națională a anumitor state membre încă înainte de intrarea în vigoare a Directivei 93/13 [12]. Potrivit articolului 7 alineatul (2) din directivă, statele membre se asigură că „persoanele sau organizațiile care au, în temeiul legislației interne, un

10 — Pentru o prezentare generală a diferitelor instrumente existente la nivelul statelor membre, a se vedea Ebers, M., „Unfair Contract Terms Directive (93/13)", în *EC Consumer Law Compendium — Comparative Analysis* (editat de Hans Schulte-Nölke, Christian Twigg-Flesner, Martin Ebers), p. 422 și următoarea. Din această lucrare rezultă că toate statele membre dispun de proceduri juridice pentru interzicerea clauzelor abuzive. În unele state membre se pune accentul pe instrumente de drept administrativ, în timp ce în toate statele membre este posibilă inițierea unei acțiuni colective.

11 — A se vedea Micklitz, H.-W., „AGB-Gesetz und die EG-Richtlinie über missbräuchliche Vertragsklauseln in Verbraucherverträgen", în *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, 1993, p. 529, care atrage atenția asupra faptului că legiuitorul Uniunii nu a avut intenția să intervină în modul de exercitare a controlului. Dimpotrivă, statele membre trebuie să fie libere să decidă dacă să încredințeze controlul autorităților administrative sau organizațiilor de protecție a consumatorilor, atât timp cât acest control este eficace și adecvat. A se vedea în acest sens și Pfeiffer, T., în *Das Recht der Europäischen Union - Kommentar* (editat de E. Grabitz, M. Hilf), volumul IV, A5, articolul 7, punctul 14, p. 3, conform căruia statele membre sunt libere să stabilească dacă procedura de control *in abstracto* trebuie să fie jurisdicțională sau administrativă. Ceea ce se impune în orice caz este un nivel adecvat de eficiență a procedurii. Damm, R., în „Europäisches Verbrauchervertragsrecht und AGB-Recht", în *Juristenzeitung*, 1994, p. 175, interpretează articolul 7 alineatul (2) din Directiva 93/13 în sensul că decizia potrivit căreia controlul *in abstracto* asupra clauzelor abuzive trebuie să aibă loc în cadrul unei proceduri jurisdicționale sau administrative este apanajul legislației naționale. Autorul subliniază totuși faptul că legislația Uniunii asigură nu numai simpla existență, ci și eficiența acțiunii de reprezentare în justiție, dat fiind că aceasta instituie mijloace adecvate și eficace împotriva utilizării clauzelor abuzive.

12 — În toate statele membre ale Uniunii Europene, există posibilitatea de a introduce acțiune colectivă împotriva clauzelor abuzive. Drept standard minim, aproape toate statele membre prevăd posibilitatea acțiunii în încetare împotriva persoanelor care utilizează sau recomandă clauze abuzive. În general, în situațiile de urgență, poate fi formulată în fața instanței o cerere pentru dispunerea unor măsuri provizorii. De asemenea, unele state membre prevăd și acțiuni în despăgubire. În Germania, acțiunea colectivă are o istorie de peste o sută de ani. Dreptul de a introduce acțiune al asociațiilor profesionale a fost stabilit pentru prima dată în *Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb* (Legea privind combaterea concurenței neloiale), în versiunea sa din anul 1896. Circa optzeci de ani mai târziu, acțiunea de reprezentare a asociațiilor de consumatori și a asociațiilor profesionale a fost introdusă în materia CCG. Potrivit acesteia, organismele îndreptățite, cum ar fi asociațiile consumatorilor, camerele de industrie și comerț și camerele de meserii pot introduce acțiune în încetare împotriva celui care, în CCG, utilizează sau recomandă spre utilizare în tranzacțiile juridice dispoziții care, potrivit articolelor 307-309 din Bürgerlichen Gesetzbuchs (Codul civil), nu sunt valide, iar dacă există o recomandare în acest sens, și acțiune de retractare [articolele 1 și 3 din *Unterlassungsklagengesetz* (Legea privind acțiunile în încetare)]. Începând din anul 1988, în Franța există, pe lângă controlul administrativ și controlul judiciar de fond din cadrul acțiunilor în instanță individuale, și competența asociațiilor de consumatori de a introduce acțiune colectivă [articolul L. 421-1 și următoarele din *Code de la Consommation* (Codul privind consumul)]. Pe de o parte, acestea pot introduce acțiune în încetare (articolele L. 421-2 și L. 421-6), pe de altă parte, au dreptul de a solicita daune colective, în cazul în care interesul colectiv al consumatorilor a fost prejudiciat în urma unei acțiuni a utilizatorului clauzei (articolele L. 421-1 și L. 421-7). În Polonia, de la data transpunerii Directivei 93/13, în dreptul de procedură civilă sunt prevăzute pentru prima oară reglementări cu privire la controlul *in abstracto* al clauzelor efectuat în cadrul acțiunilor colective (articolul 479 și următoarele din Codul de procedură civilă). Sunt autorizate să introducă astfel de acțiuni nu numai asociațiile de consumatori, avocații locali ai poporului și președintele Oficiului pentru Concurență și Protecția Consumatorului, ci orice persoană care ar fi putut să încheie contractul în urma ofertei utilizatorului. În Regatul Unit, asociațiile de consumatori au calitate procesuală activă, iar asociația de consumatori reclamantă are dreptul de a introduce acțiuni [articolele 11 și 12 din *Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations 1999* (Reglementarea din 1999 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii)]. Și în Spania este prevăzută calitatea procesuală activă a asociațiilor de consumatori [articolul 12 și următoarele din *Ley 7/1998 sobre condiciones generales de la contratación* (Legea 7/1998 privind condițiile generale ale contractelor)], care le permite să exercite acțiuni în încetare, în revocare și despăgubire. În plus, începând cu anul 2001, potrivit Codului de procedură civilă spaniol, organizațiile de consumatori pot solicita daune interese pentru un grup de consumatori care nu trebuie identificați în detaliu. Legislația Austriei prevede de asemenea acțiunea colectivă în vederea protecției consumatorului [articolul 28 și următoarele din *Konsumentenschutzgesetz* (Legea privind protecția consumatorilor)]. În cazul încălcării legislației privind protecția consumatorilor, asociațiile de consumatori și asociațiile profesionale enumerate în lege au dreptul de a introduce acțiune în încetare. O situație juridică asemănătoare există în Italia [articolul 37 din *Codice del consumo* (Codul privind consumul)]. În Slovenia, orice organizație cu statut de persoană juridică care a fost constituită cu cel puțin un an înainte de momentul formulării acțiunii în scopul protejării drepturilor și intereselor consumatorilor și care este efectiv activă poate formula acțiune care vizează interzicerea prin hotărâre judecătorească a utilizării de către o întreprindere a condițiilor contractuale generale care sunt contrare legii sau constatarea nulității contractelor, respectiv a dispozițiilor lor individuale sau a condițiilor contractuale generale incluse în aceste contracte [articolul 74 și următoarele din *Zakon o varstvu potrošnikov* (Legea privind protecția consumatorilor)]. În Portugalia, atât consumatorii, cât și asociațiile de consumatori care nu sunt vizate în mod direct au calitate procesuală activă [articolul 13 din *Lei Nr. 24/95 de defesa do consumidor* (Legea privind protecția consumatorilor)] pentru a introduce acțiune în încetare și în despăgubire.

interes legitim în protecția consumatorilor pot introduce o acțiune în justiție sau în fața organismelor administrative competente", astfel încât acestea din urmă să poată decide asupra caracterului abuziv al clauzelor și să aplice, dacă este cazul, „mijloace adecvate și eficiente pentru a preveni utilizarea acestor clauze în continuare". Faptul că legiuitorul comunitar a prevăzut în mod expres acțiunea colectivă arată că o consideră drept un instrument de bază adecvat și eficace în sensul articolului 7 alineatul (1), capabil de a preveni pe termen lung utilizarea clauzelor abuzive în tranzacțiile comerciale.

40. În acest context, ar fi util să se sublinieze că acele acțiuni pentru constatarea nulității unor clauze contractuale individuale, respectiv pentru interzicerea utilizării acestora în tranzacțiile comerciale, introduse de persoane sau de organizații care reprezintă interesele consumatorilor, nu trebuie evaluate din punct de vedere calitativ în mod diferit față de acțiunile introduse de consumatorii individuali. În principiu, pentru prima categorie de acțiuni sunt valabile aceleași considerente care justifică protecția riguroasă a consumatorilor și pe care Curtea și-a întemeiat jurisprudența referitoare la articolul 6 din Directiva 93/13 în cadrul procedurilor individuale. O asemenea intervenție este menită să protejeze consumatorul, aflat de regulă pe poziție inferioară, astfel încât să descurajeze vânzătorul sau furnizorul care utilizează clauze abuzive. Instrumentele cu efect de descurajare la care se poate recurge din punct de vedere procedural sunt, după cum a stabilit Curtea în Hotărârea sa din 24 ianuarie 2002 [13] pronunțată în cauza Comisia/Italia, pe lângă acțiunile în justiție pentru constatarea nulității clauzei respective, și mijloacele de prevenție, precum acțiunile pentru încetarea utilizării în continuare a acestor clauze [14].

41. Acțiunea colectivă, ca mijloc de recurs colectiv, nu numai că deschide accesul la aceste căi de atac, dar prezintă și caracteristici care o fac un instrument eficient de descurajare [15]. După cum rezultă din hotărârea menționată mai sus, Curtea împărtășește acest punct de vedere [16]. În comparație cu acțiunea individuală, acțiunea colectivă prezintă într-adevăr numeroase avantaje. Prin asocierea intereselor comune ale consumatorilor, acest instrument face posibilă obținerea unui câștig de cauză în instanță. Prin intermediul acțiunii colective, organizațiile pentru protecția consumatorilor permit consumatorilor să se facă ascultați și să dobândească putere, ceea ce în cazul acțiunilor izolate ar fi de multe ori imposibil în această formă, dată fiind poziția de regulă inferioară a consumatorilor. În cele din urmă, acțiunea colectivă contribuie la consolidarea poziției procesuale a consumatorului, pe care îl scutește de riscul de a suporta costurile unui proces civil, în eventualitatea că instanța nu i-ar da satisfacție; aceste costuri constituie un motiv care îl poate determina pe consumator să nu își revendice drepturile pe cale individuală, la fel ca și o valoare prea redusă a obiectului în litigiu, care nu ar justifica un efort financiar individual [17]. Obținerea unui câștig de cauză prin intermediul acțiunii colective realizează un echilibru echitabil între interesele consumatorilor și cele ale întreprinderilor, asigură o concurență loială și demonstrează că acțiunea colectivă este cel puțin la fel de necesară pentru protejarea consumatorilor ca acțiunea individuală în justiție.

13 — C-372/99, Rec., p. I-819.

14 — *Ibidem*, punctele 14 și 15.

15 — A se vedea în acest sens Paisant, G., „Les limites de l'action collective en suppression de clauses abusives", în *La Semaine Juridique - Édition Générale*, nr. 18, 2005, II-10057, care evidențiază caracterul preventiv al acțiunii colective. Potrivit autorului, acțiunea colectivă are scopul de a evita ca noi consumatori să fie victime ale clauzelor contractuale clasificate ca abuzive.

16 — A se vedea Hotărârea Comisia/Italia (citată la nota de subsol 13, punctele 14 și 15), în care Curtea atribuie, printre altele, acțiunii colective un efect de descurajare, făcând referire în acest sens la „caracterul [său] preventiv" și la „scopul de descurajare al căilor de atac prevăzute".

17 — Acest aspect este evidențiat în mod corect de Del Chiappa, P., în „Le associazione, la rappresentanza e la partecipazione dei consumatori", în *I diritti dei consumatori* (editată de Guido Alpa), volumul II, Torino, 2009, p. 726, și în „La tutela individuale e collettiva dei consumatori", în *I diritti dei consumatori* (editată de Guido Alpa), volumul I, Torino, 2009, p. 146, și de Fornage, A.-C., *La mise en œuvre des droits du consommateur contractant* (editată de Andreas Furrer și alții), Bruxelles, 2011, p. 378. În cazul în care raportul cost-beneficiu al unei acțiuni în justiție nu este favorabil consumatorului, acesta va renunța de regulă să își mai revendice drepturile în instanță. În opinia autorilor, protecția juridică individuală este din acest motiv necesară, dar nu și suficientă pentru a conferi protecției consumatorilor putere de acțiune pe termen lung.

42. Pentru motivele enunțate, persoanele sau organizațiile competente să introducă acțiune în justiție pot invoca – în măsura în care acest tip de acțiune nu face obiectul unor reglementări speciale, ca de exemplu norma de interpretare de la articolul 5 din directivă [18] – jurisprudența Curții referitoare la articolul 6 alineatul (1), pentru a solicita interzicerea utilizării clauzelor abuzive.

43. Din considerațiile prezentate mai sus rezultă că un sistem de protecție juridică supraindividuală cum este cel prevăzut în sistemul juridic maghiar și care utilizează instrumentul acțiunii colective corespunde în principiu cerințelor Directivei 93/13. De aici nu reiese însă dacă modul concret de punere în aplicare a sistemului îndeplinește aceste cerințe. Aceste aspecte vor fi examinate în continuare.

3. Cu privire la punerea în aplicare detaliată a acțiunii colective

44. După cum rezultă din al doisprezecelea considerent al său, directiva nu a realizat decât o armonizare parțială și minimală a legislațiilor interne referitoare la clauzele abuzive [19]. În acest context, nu se poate porni de la presupunerea că directiva urmărește uniformizarea procedurală a acțiunii colective în domeniul litigiilor privind consumul. Totuși, această constatare nu exclude posibilitatea de a considera articolul 7 alineatul (2) din directivă un demers de armonizare parțială a legislației privind acțiunea colectivă [20].

45. În favoarea armonizării parțiale pledează cerințele punctuale pentru structurarea procedurii. Făcând abstracție de aceasta, posibilitatea pe care articolul 7 alineatul (2) din directivă o acordă statelor membre de a permite introducerea în sistemul lor juridic și a instrumentului acțiunii colective în interes public oferă indirect lămuriri asupra modului în care trebuie structurată o asemenea procedură și mai ales a efectelor juridice care trebuie atribuite hotărârilor instanțelor naționale, întrucât numai atunci când sunt îndeplinite anumite condiții un asemenea sistem de protecție poate servi în mod eficient și adecvat obiectivului de protecție a consumatorului.

46. Din punct de vedere procedural, existența unui asemenea sistem de protecție supraindividuală implică în primul rând faptul că persoanele sau organizațiile care reprezintă interesele consumatorilor trebuie să aibă dreptul de a solicita constatarea în instanță a nulității clauzelor abuzive contestate și interzicerea utilizării lor ulterioare în tranzacții comerciale. Din acest motiv, articolul 7 alineatul (2) stipulează că trebuie adoptate dispoziții în legislația națională care să permită acestor entități de reprezentare să sesizeze instanțele sau autoritățile administrative. Pe plan juridic, această dispoziție trebuie înțeleasă în sensul că acestor entități trebuie să le fie atribuite calitatea de a exercita acțiunea, respectiv calitatea procesuală activă [21]. Prin aceasta, li se asigură o poziție procedurală care le permite să reprezinte în mod eficient și adecvat interesele terților.

a) Efectele juridice față de terți ale hotărârii declarative

i) Caracteristicile de bază ale procedurii de control *in abstracto* potrivit articolului 7 alineatul (2)

47. În ceea ce privește întrebarea ce efecte juridice trebuie să producă hotărârile naționale pentru a reflecta în mod adecvat obiectivul de asigurare a protecției consumatorilor, trebuie în primul rând să se facă referire la dispoziția centrală de la articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 potrivit căreia clauza respectivă „nu creează obligații pentru consumator”. Prin aceasta, directiva impune statelor membre, cu

18 — A se vedea Hotărârea din 9 septembrie 2004, Comisia/Spania (C-70/03, Rec., p. I-7999), în legătură cu norma de interpretare de la articolul 5 din Directiva 93/13 și cu distincția care se face în acest articol între acțiunile introduse de consumatorii individuali și acțiunile în încetare introduse de persoane sau de organizații care reprezintă interesele consumatorilor. În susținerea acestei distincții, Curtea a adus drept argument obiectivele diferite urmărite prin aceste acțiuni. În primul caz, instanțelor sau instituțiilor competente le revine obligația de a evalua concret caracterul abuziv al unei clauze conținute într-un contract deja încheiat, în timp ce, în al doilea caz, aceste entități efectuează o apreciere *in abstracto* a caracterului abuziv al formulării care își poate găsi utilizarea în contracte care nu au fost încheiate încă.

19 — A se vedea Hotărârea din 3 iunie 2010, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (C-484/08, Rep., p. I-4785, punctele 28 și 29).

20 — Pfeiffer, T., citat la nota de subsol 11, art. 7, punctul 20, p. 5.

21 — A se vedea Ulmer, P., „Zur Anpassung des AGB-Gesetzes an die EG-Richtlinie über mißbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen”, în *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, 1993, p. 337.

titlu de obligativitate, efectul juridic rezultat din caracterul abuziv. În sensul directivei, caracterul neangajant pentru consumator al unei clauze înseamnă că acesta nu poate fi considerat obligat juridic prin clauza abuzivă. Sarcinile care îi revin consumatorului în temeiul unei asemenea clauze nu produc de la bun început efecte juridice obligatorii. Prin urmare, caracterul neobligatoriu operează *ipso iure*, așadar nu depinde de o hotărâre judecătorească. Instanța stabilește doar că reglementările respective nu puteau să producă obligații pentru consumator [22].

48. Noțiunea „caracter neobligatoriu" însăși este polisemantică și reflectă faptul că efectele care decurg din constatarea caracterului abuziv al unei clauze depind în ultimă instanță de legislația națională. Acestea pot să difere de la un sistem juridic la altul. Nu în ultimul rând, acesta este motivul pentru care articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 utilizează o noțiune neutră [23]. Această prevedere a directivei se limitează să stabilească un obiectiv pe care statele membre trebuie să îl atingă în urma punerii în aplicare a directivei, fără a preciza însă în detaliu dacă clauza respectivă trebuie declarată nulă, respectiv nevalidă. Acest lucru este lăsat mai degrabă în sarcina legislației naționale, care reglementează efectele juridice concrete [24]. Utilizarea de către legiuitorul Uniunii a unor noțiuni neutre se bazează pe recunoașterea diversității sistemelor și a tradițiilor de drept civil în cadrul Uniunii [25].

49. Se ridică însă întrebarea în ce măsură acest efect juridic al caracterului neobligatoriu, stipulat în prezenta directivă, poate fi invocat în favoarea consumatorilor vizați, în cazul unei acțiuni colective. Aici apare o problemă fundamentală, și anume că, în conformitate cu dreptul procesual al statelor membre, hotărârile judecătorești pronunțate într-un litigiu de drept contractual nu determină efecte juridice decât pentru raportul dintre părți [26]. O interpretare a articolului 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 în sensul aprecierii făcute de instanța de trimitere cu privire la primul aspect al întrebării potrivit căreia o clauză contractuală abuzivă nu trebuie să creeze obligații pentru consumator în cazul în care, ca răspuns la acțiunea introdusă în numele consumatorilor de o instituție prevăzută de lege și autorizată în acest sens, o instanță națională declară nulă o clauză abuzivă inclusă într-un contract încheiat cu consumatorii ar echivala cu extinderea efectului unei hotărâri judecătorești asupra terților. În contextul în care sistemul juridic maghiar prevede această posibilitate la articolul 209/B alineatul 1 din Codul civil, apare ca necesară o analiză a întrebării referitoare la efectele juridice ale unei astfel de hotărâri declarative asupra raportului juridic dintre vânzătorul sau furnizorul pârât și un terț care nu participă la procedură.

22 — A se vedea Kapnopoulou, E., *Das Recht der missbräuchlichen Klausel in der Europäischen Union*, Tübingen, 1997, p. 150 și următoarea.

23 — Geneza Directivei 93/13 poate contribui la o mai bună înțelegere a acestei noțiuni. În propunerile de directivă, clauzele abuzive erau încă declarate „nevalide". Ca o consecință a dificultăților care se ascund în spatele acestui concept juridic în legislația națională extrem de specifică a statelor membre, în timpul deliberărilor din Consiliu acesta a fost întâmpinat cu o oarecare rezistență. Din acest motiv, poziția comună a Consiliului a fost de a opta pentru formularea cu specific juridic mai puțin pronunțat, conform căreia clauzele abuzive „nu pot fi invocate împotriva consumatorului". În acest fel, clasificarea juridică exactă a efectelor în cadrul sistemelor juridice naționale a rămas în sarcina statelor membre. Este însă evident că nici această sintagmă nu a părut suficient de „neutră", deoarece Parlamentul European a sugerat noua formulare – „nu creează obligații pentru consumator" –, pe care Comisia a preluat-o în propunerea sa revizuită, iar Consiliul a încorporat-o, păstrându-i exact sensul, în versiunea finală a directivei (a se vedea Ponick, A., *Die Richtlinie über missbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen und ihre Umsetzung im Vereinigten Königreich*, Münster, 2003, p. 68).

24 — A se vedea Pfeiffer, T., (citat la nota de subsol 11), art. 6, punctul 1, p. 1, care interpretează articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 în sensul că revine statelor membre sarcina de a defini, din punctul de vedere al tehnicii juridice, caracterul neobligatoriu al clauzelor abuzive.

25 — A se vedea, de exemplu, referitor la originea dreptului civil european Rainer, M., *Introduction to Comparative Law*, Viena, 2010, p. 27 și următoarea.

26 — O caracteristică generală a dreptului procesual din majoritatea statelor membre este faptul că o hotărâre judecătorească pronunțată în situația concretă a unui litigiu de drept contractual cu privire la caracterul abuziv al unei clauze nu împiedică în mod automat utilizarea în continuare a clauzei, de exemplu deoarece autoritatea de lucru judecat a unei astfel de hotărâri nu are efect decât între părțile la proces. Cu toate acestea, pentru a asigura protecția consumatorilor împotriva clauzelor abuzive în tranzacțiile comerciale, unele sisteme juridice naționale prevăd o abatere de la acest principiu, ca de exemplu în Polonia, Ungaria și Slovenia, unde hotărârilor judecătorești le este atribuit efect *erga omnes* [a se vedea Ebers, M. (citat la nota de subsol 10), p. 431]. În interesul protecției consumatorilor, unele state membre au adoptat măsuri pentru a împiedica utilizarea de către vânzători sau furnizori a unor clauze asemănătoare, care eventual nu ar mai fi acoperite de autoritatea de lucru judecat a unei hotărâri a instanței: astfel, de exemplu, în Regatul Unit, potrivit articolului 12 alineatul (4) din *Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations 1999*, în funcție de obiectul său, o acțiune în încetare se poate raporta nu numai la o anumită clauză, ci și la clauze similare sau cu efect asemănător. Într-o manieră similară, în Cipru, acțiunile în încetare pot fi introduse nu numai împotriva unui vânzător sau furnizor individual, ci împotriva unui grup de operatori economici care utilizează sau recomandă aceeași clauză ori clauze asemănătoare, indiferent dacă operatorii în cauză activează sau nu activează în același domeniu. În consecință, în aceste țări, eludarea de către operatorii economici a hotărârilor prin înlocuirea clauzei contestate cu clauze abuzive asemănătoare poate fi împiedicată [a se vedea Ebers, M. (citat la nota de subsol 10), p. 432].

50. Trebuie observat că, până în prezent, Curtea s-a pronunțat exclusiv cu privire la semnificația articolului 6 alineatul (1) din Directiva 93/13, în cadrul unor acțiuni individuale. Din aceasta nu se poate însă deduce că constatarea în instanță a caracterului abuziv nu poate produce efecte juridice și asupra altor entități decât părțile la procedură. După cum s-a arătat deja [27], această dispoziție-cheie nu are o aplicabilitate limitată la acțiunile individuale, ci, în calitate de dispoziție generală, este aplicabilă și în cazul mecanismelor de protecție juridică supraindividuală prevăzute la articolul 7 alineatul (2) din directivă.

51. Pentru a îndeplini însă în mod eficient obiectivul de asigurare a protecției consumatorului în cadrul unei proceduri juridice de protecție supraindividuală, efectul juridic al caracterului neobligatoriu al clauzei, prevăzut la articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13, trebuie să rămână valabil chiar și atunci când persoanele sau organizațiile menționate la articolul 7 alineatul (2) din Directiva 93/13 au introdus acțiune în interesul consumatorilor afectați, deoarece în caz contrar o acțiune colectivă nu ar avea decât o utilitate redusă pentru consumatori. Nu trebuie omis faptul că acest control *in abstracto*, în calitate de instrument de protecție juridică supraindividuală, a fost conceput în scopul de a elimina clauzele abuzive „elaborate pentru a fi utilizate în general”. Prin urmare, aceste clauze sunt destinate a fi utilizate într-o multitudine de contracte încheiate cu consumatorii, în cadrul tranzacțiilor comerciale. Rezultă că acestea nu pot fi combătute în mod eficient decât în cazul în care se recunoaște un efect mai larg hotărârii prin care instanța națională constată caracterul abuziv al unei clauze [28].

52. Cu toate acestea, directiva nu specifică nimic despre modalitatea în care o constatare judiciară a caracterului abuziv al unei clauze contractuale ar trebui să producă efecte juridice dincolo de procedurile individuale. În absența unor reglementări mai precise la nivelul dreptului Uniunii, trebuie pornit de la premisa că statele membre păstrează atribuții de reglementare în acest domeniu. Această concluzie este de asemenea consecventă, având în vedere că cerințele de la articolul 7 din Directiva 93/13 se aplică în egală măsură procedurilor judiciare și administrative a căror structură concretă poate varia considerabil de la un stat membru la altul. O astfel de abordare este de asemenea în concordanță cu principiul recunoscut în jurisprudența Curții al autonomiei organizatorice și procedurale a statelor membre, potrivit căruia, la momentul punerii indirecte în aplicare a legislației Uniunii, responsabilitatea pentru crearea și organizarea structurii instituționale a autorităților competente revine statelor membre, care aplică în principiu propria legislație națională procedurală și de organizare statală [29].

53. Având în vedere că în speță nu este pus în discuție decât instrumentul acțiunii colective, ne vom limita comentariile la posibile demersuri din dreptul procesual civil. Un instrument eficient la care ne putem gândi, pentru a da numai un exemplu, ar putea fi extinderea autorității de lucru judecat a unei hotărâri de constatare a caracterului abuziv pronunțate într-un caz particular, ceea ce în principiu ar fi în conformitate cu Directiva 93/13 [30]. Pe de o parte, după cum a constatat cel mai recent Curtea în Hotărârea Asturcom Telecomunicaciones [31], în lipsa unei reglementări în materie la nivelul Uniunii, modalitățile de punere în aplicare a principiului autorității de lucru judecat sunt stabilite în ordinea juridică internă a statelor membre în temeiul principiului autonomiei procedurale a acestora [32]. Pe de altă parte, extinderea autorității de lucru judecat asupra terților ar fi adecvată pentru a obține

27 — A se vedea punctul 40 din prezentele concluzii.

28 — A se vedea Kapnopoulou, E. (citat la nota de subsol 22), p. 161, care semnalează că utilizarea clauzelor care au fost declarate abuzive pentru consumatorul mediu în cadrul acțiunii colective nu mai este în general permisă.

29 — A se vedea Augsberg, I., „Europäisches Verwaltungsorganisationsrecht und Vollzugsformen”, în *Verwaltungsrecht der Europäischen Union* (editată de Jörg Philipp Terhechte), Baden-Baden, 2011, § 6, punctul 21, p. 219. Potrivit opiniei pe care Galetta, D.-U., o formulează în *Procedural Autonomy of EU Member States: Paradise Lost*?, Heidelberg, 2011, p. 11, autonomia procedurală a statelor membre se datorează faptului că Uniunea Europeană nu are competențe în domeniul dreptului procesual. Cu toate acestea, principiul *effet utile* (efectului util) și principiul efectului direct al legislației Uniunii permit legiuitorului Uniunii să se servească de dreptul procesual al statelor membre pentru a-și atinge obiectivele.

30 — A se vedea în acest sens Pfeiffer, T. (citat la nota de subsol 11), articolul 7, punctul 3, p. 2.

31 — Hotărârea Asturcom Telecomunicaciones (citată la nota de subsol 6).

32 — *Ibidem*, punctul 38.

stabilirea caracterului neobligatoriu al clauzei pentru raportul contractual respectiv. Rămâne la aprecierea statelor membre să decidă care este, în condițiile specifice sistemului juridic național, modalitatea cea mai eficace și adecvată. În acest sens, statele membre dispun de prerogativa de evaluare a eficienței modalității care trebuie aleasă.

54. Cu toate acestea, statul membru nu este exonerat de obligația de a lua alte măsuri, în cazul în care ineficiența unui instrument din legislația națională a fost definitiv dovedită [33]. În plus, trebuie subliniat că statul membru nu dispune de o libertate nelimitată în structurarea instrumentelor juridice. Dimpotrivă, statul membru nu își poate exercita marja de manevră decât în limitele generale ale dreptului Uniunii, ceea ce înseamnă în cele din urmă că intervenția excesivă este contrară atât protecției drepturilor fundamentale, cât și principiului proporționalității consacrat în dreptul Uniunii [34]. Menționarea expresă la articolul 7 din directivă a criteriului „adecvării" cu privire la mijloacele alese arată că principiul proporționalității reprezintă în continuare un etalon juridic esențial, în funcție de care trebuie evaluată conformitatea fiecărui instrument cu dreptul Uniunii.

ii) Compatibilitatea efectelor *erga omnes* ale hotărârilor naționale declarative

55. După prezentarea caracteristicilor esențiale ale reglementării cuprinse la articolul 7 alineatul (2) privind procedura de control *in abstracto*, urmează să examinăm dacă Directiva 93/13 se opune unei reglementări din sistemul juridic național cum este cea în speță, potrivit căreia hotărârile declarative pronunțate de instanțele naționale produc efecte juridice nu numai asupra părților, ci față de orice persoană (*erga omnes*) care a încheiat contracte cu vânzătorul sau cu furnizorul respectiv.

56. Pentru aceasta, trebuie să examinăm în primul rând problema conformității reglementării naționale respective cu criteriul „eficacității", demers în care îi vom recunoaște legiuitorului național – potrivit considerațiilor de mai sus – o largă libertate de apreciere în structurarea dreptului procesual civil național.

57. Constatarea în instanță a nulității unei clauze clasificate drept abuzivă, cu efect pentru toate contractele pe care vânzătorul sau furnizorul respectiv le-a încheiat cu consumatorii, contribuie, în mod obiectiv, la încetarea utilizării acestei clauze în tranzacțiile comerciale. Datorită efectului *erga omnes* pe care îl produce o asemenea hotărâre, clauza respectivă este eliminată, printr-o singură acțiune, din toate contractele în care a fost inclusă, fără a fi necesar pentru aceasta ca fiecare consumator individual să o conteste în instanță în nume propriu. Constatarea nulității clauzei impune totodată unul dintre efectele juridice cu cele mai drastice consecințe din dreptul civil. Astfel se asigură că cerința de la articolul 6 alineatul (1) din directivă – pronunțarea caracterului neobligatoriu al clauzei respective pentru consumator – este pusă în aplicare. Nu în ultimul rând, datorită implicațiilor semnificative ale unei asemenea hotărâri, se poate presupune că va avea în plus un efect de descurajare asupra altor vânzători sau furnizori care intenționează să utilizeze clauze similare în tranzacțiile comerciale. Rezultă din aceasta că legislația națională în discuție în speță este de natură să contribuie și pe termen lung la protecția consumatorilor.

58. În consecință, reglementarea națională în discuție îndeplinește cerința „eficacității" potrivit articolului 7 alineatul (2) din Directiva 93/13.

59. Legislația națională apare de asemenea ca mijloc adecvat pentru a pune capăt utilizării în continuare a clauzelor abuzive „în contractele încheiate cu consumatorii de către [*un*] vânzător sau furnizor" [articolul 7 alineatul (1) din directivă]. Cu toate acestea, nu există indicii pentru a presupune că aceste reglementări naționale ar constitui o intervenție nejustificată în drepturile fundamentale

33 — A se vedea Paisant, G. (citat la nota de subsol 15), II-10057, care evidențiază cerința de eficiență cuprinsă în articolul 7 alineatele (1) și (2) din Directiva 93/13.

34 — A se vedea Pfeiffer, T. (citat la nota de subsol 11), articolul 7, punctul 3, p. 2.

protejate prin legislația Uniunii, dovedindu-se astfel un mijloc inadecvat de protecție a consumatorului. Trebuie evidențiat în special că vânzătorii sau furnizorii care nu au fost parte la procedura în urma căreia a fost pronunțată hotărârea declarativă nu suportă în mod disproporționat și cu încălcarea dreptului lor de a fi ascultați efectele juridice ale acesteia. Conform reglementărilor naționale citate la punctul 11 și următoarele din prezentele concluzii, în special potrivit articolului 209/B alineatul 2 din Codul civil, trebuie pornit de la presupunerea că lipsa caracterului obligatoriu nu afectează decât vânzătorul sau furnizorul împotriva căruia s-a introdus acțiunea în instanță. Prin urmare, efectul *erga omnes* al hotărârii pronunțate împotriva sa nu afectează în mod nediferențiat orice alt vânzător sau furnizor care utilizează o astfel de clauză eventual formulată identic, dar care nu a fost parte la procedura în care s-a constatat lipsa caracterului obligatoriu al clauzei.

60. Dacă aceasta ar fi situația, ar putea da naștere la importante obiecții din punct de vedere procedural și al drepturilor omului: un efect *erga omnes* care să atribuie obligații în sarcina celor care nu au fost parte la procedură nu ar putea fi decât cu dificultate conform cu principiile dreptului la un proces echitabil, cu atât mai mult cu cât aceștia nu ar avea posibilitatea ca, înainte de pronunțarea unei hotărâri care îi privește, să își prezinte poziția față de obiecția că utilizează o clauză abuzivă în tranzacțiile comerciale. În cazul operării nediferențiate a efectului *erga omnes* asupra tuturor celor care nu au fost parte la procedură, dreptul de a fi ascultat – care este considerat expresia statului de drept și care se numără printre principiile generale ale dreptului Uniunii recunoscute în jurisprudență [35] – nu ar fi respectat în mod suficient și, prin urmare, ar rezulta că dispoziția națională în discuție nu este adecvată în sensul articolului 7 din directivă. În acest context trebuie totuși subliniat că problema conformității cu drepturile fundamentale consacrate în dreptul Uniunii se pune doar în măsura în care efectul e*rga omnes* al hotărârilor naționale se înscrie în ansamblul mijloacelor care intră în domeniul de aplicare al Directivei 93/13. Pe de altă parte, nu se evidențiază obiecții față de un efect *erga omnes* în favoarea celor care nu au fost parte la procedură. Întrucât nu rezultă nicio încălcare a drepturilor procedurale fundamentale, cel puțin nu din informațiile puse la dispoziția Curții, se poate presupune în cele ce urmează că criteriul „adecvării” este de asemenea îndeplinit.

61. Din cele de mai sus rezultă că articolul 6 alineatul (1) coroborat cu articolul 7 alineatele (1) și (2) din Directiva 93/13 nu se opun unei reglementări naționale potrivit căreia o clauză contractuală abuzivă utilizată de un anumit vânzător sau furnizor nu creează obligații pentru consumator în cazul în care o instanță națională sesizată de o entitate prevăzută de lege și autorizată în acest sens declară nulă o clauză abuzivă care face parte dintr-un contract încheiat cu consumatorii.

iii) Conformitatea acțiunilor în încetare

62. Prin intermediul celui de al doilea aspect al întrebării, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă Directiva 93/13 se opune unei reglementări naționale care permite unei entități prevăzute de lege și autorizate în acest sens să introducă acțiune în încetarea utilizării clauzelor al căror caracter abuziv a fost stabilit anterior în instanță.

63. În primul rând, trebuie să constatăm că Directiva 93/13 – cu excepția posibilității de verificare prealabilă a condițiilor generale utilizate în anumite sectoare economice, enunțată în considerentul 24 al acesteia – nu împiedică statele membre să își structureze dreptul procedural astfel încât să permită dispunerea unor măsuri preventive pentru a împiedica utilizarea clauzelor abuzive în tranzacțiile comerciale. Este adevărat mai degrabă contrariul, după cum rezultă din interpretarea articolului 7 alineatul (2) din Directiva 93/13.

35 — A se vedea Hotărârea din 4 iulie 1963, Alves/Consiliul CEE (32/62, Rec., p. 109), Hotărârea din 26 iunie 1980, National Panasonic/Comisia (136/79, Rec., p. 2033, punctul 21), și Hotărârea din 14 mai 1998, Windpark Groothusen/Comisia (C-48/96 P, Rec., p. I-2873, punctul 47).

64. Pe de o parte, această dispoziție din directivă stipulează că persoanele și organizațiile trebuie să dispună de dreptul de a introduce o acțiune în justiție pentru a obține o decizie în care să se stabilească nu numai dacă clauzele contractuale sunt abuzive, ci și „aplic[area] [unor] mijloace adecvate și eficiente pentru a preveni utilizarea acestor clauze în continuare". Având în vedere contextul specific de reglementare, prin noțiunea juridică nedefinită de „mijloace" în sensul aceste dispoziții trebuie înțelese hotărârile judecătorești, respectiv actele administrative prevăzute în dreptul procesual al sistemului juridic național, care pot fi adoptate la cerere sau din oficiu, în scopul protejării consumatorilor. Deja din modul de formulare a acestei dispoziții a directivei rezultă că legiuitorul face diferența între două categorii complementare de protecție juridică supraindividuală. În prima categorie intră procedura de constatare a caracterului abuziv al unei clauze, în timp ce a doua categorie include toate celelalte „mijloace adecvate și eficiente" pe care trebuie să le stabilească statele membre.

65. Pe de altă parte, din această dispoziție a directivei rezultă că măsurile care urmează a fi dispuse trebuie să fie îndreptate împotriva clauzelor abuzive care au fost „elaborate pentru a fi utilizate în general". Potrivit acestei prevederi, ceea ce contează este numai faptul că autorul a formulat clauza în vederea unei posibile utilizări, fără a fi necesar ca utilizarea generală să fie planificată în mod concret sau cert [36]. Finalitatea acestei dispoziții din directivă este de a deschide celui potențial afectat o posibilitate de protecție juridică împotriva unor viitoare încălcări ale drepturilor sale. Modul în care această prevedere este formulată în mai multe versiuni lingvistice ale directivei („pentru a fi") [37] confirmă această interpretare. Ea evidențiază necesitatea de a dispune măsuri preventive, pentru a împiedica utilizarea în viitor de către vânzător sau furnizor a unei anumite clauze abuzive în tranzacțiile comerciale.

66. În lumina acestor elemente, formularea acțiunilor în încetare apare nu numai ca admisibilă potrivit dreptului Uniunii, ci chiar ca o necesitate de drept procedural pentru atingerea obiectivului directivei [38]. Având în vedere sensul și finalitatea Directivei 93/13, protecția juridică supraindividuală pe care articolul 7 din directivă o solicită statelor membre nu ar fi completă dacă s-ar limita să stipuleze că o clauză abuzivă aflată în vigoare la un moment dat trebuie eliminată, fără însă a prevedea și posibilitatea de a pronunța o interdicție generală a utilizării acestei clauze și dispunerea de măsuri pentru aplicarea acestei interdicții în cazul încălcării sale.

67. Conștient de această necesitate, legiuitorul Uniunii a adoptat Directiva 2009/22/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23 aprilie 2009 privind acțiunile în încetare în ceea ce privește protecția intereselor consumatorilor [39]. Obiectivul acestei directive, care a abrogat, cu efect de la 29 decembrie 2009, Directiva 98/27/CE [40] anterioară, modificată de mai multe ori, este apropierea actelor cu putere de lege și a actelor administrative ale statelor membre cu privire la acțiunile în încetare vizând protejarea intereselor colective ale consumatorilor incluse în directivele enumerate în anexa I. În acest mod ar trebui să fie asigurată buna funcționare a pieței interne. În acest context, este important de remarcat faptul că printre directivele enumerate în anexa I la Directiva 2009/22 se află și Directiva 93/13, care prezintă relevanță în speță. Directiva 2009/22 completează protecția de drept procesual oferită prin intermediul articolului 7 alineatul (2) din Directiva 93/13 [41].

36 — A se vedea Pfeiffer, T. (citat la nota de subsol 11), articolul 7, punctul 9, p. 3.

37 — Versiunea în limba germană („im Hinblick auf"), cea în limba franceză („en vue de"), în limba spaniolă („con vistas a"), în limba portugheză („com vista a") și în limba daneză („med henblik på").

38 — În Raportul său privind aplicarea Directivei 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii [COM(2000) 248 final, p. 26], Comisia arată că acțiunile în încetare formulate în instanță aparțin sistemului tradițional de eliminare a clauzelor abuzive. Fornage, A.-C., *op. cit.* (la nota de subsol 17), p. 380, face trimitere la formularea articolului 7 și a considerentului 23 al Directivei 93/13 pentru a susține că statele membre sunt obligate să admită introducerea unor acțiuni în încetare de către asociațiile de consumatori în interesul consumatorului.

39 — JO L 110, p. 30.

40 — Directiva 98/27/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 19 mai 1998 privind acțiunile în încetare în ceea ce privește protecția intereselor consumatorilor (JO L 166, p. 51, Ediție specială, 15/vol. 4, p. 217).

41 — A se vedea în acest sens, Stuyck, J., „Public and Private Enforcement in Consumer Protection: General Comparison EU-USA", în *New Frontiers of Consumer Protection — The Interplay Between Private and Public Enforcement*, Oxford, 2009, p. 78.

68. Potrivit articolului 3 din Directiva 2009/22, o entitate calificată pentru a introduce acțiune în justiție reprezintă „orice organism sau organizație care, fiind constituită în mod adecvat, în conformitate cu legislația unui stat membru, are un interes legitim în a asigura respectarea dispozițiilor” referitoare la protejarea intereselor colective ale consumatorilor. Întrucât această dispoziție coincide în mare măsură cu cea de la articolul 7 alineatul (2) din Directiva 93/13, ea trebuie înțeleasă în sensul că și organizațiile de protecție a consumatorilor, cum este reclamantul din acțiunea principală, au în principiu dreptul să formuleze o acțiune în încetare, cu condiția să îndeplinească cerințele naționale prevăzute pentru aceasta.

69. O examinare în lumina considerațiilor de mai sus a dispoziției naționale relevante, astfel cum este aceasta specificată în cuprinsul celui de al doilea aspect al întrebării, relevă că aceasta corespunde, la o privire obiectivă, cerinței de „eficacitate”, în măsura în care permite persoanelor sau organizațiilor care au un interes legitim în asigurarea protecției consumatorilor să solicite constatarea în instanță a nulității unei clauze și să introducă o acțiune în încetare împotriva vânzătorului sau furnizorului concret înainte ca acesta să utilizeze în tranzacțiile comerciale clauza clasificată drept abuzivă. Intervenția timpurie a instanței naționale competente pentru efectuarea controlului *in abstracto* asigură faptul că respectiva clauză nu este inclusă în contractele încheiate cu consumatorii. În plus, posibilitatea prevăzută de lege de a constata nulitatea și de a aplica acest efect juridic pe viitor în ce privește toate raporturile contractuale ale vânzătorului sau furnizorului prezintă avantajul că se evită în acest mod utilizarea din nou a unei clauze clasificate deja ca abuzivă. Dacă, astfel cum se întâmplă adesea în dreptul procesual, pentru încălcarea interdicției de utilizare pronunțate în instanță, ar fi instituită o sancțiune severă, acțiunea în încetare ar reprezenta un instrument cu atât mai eficient pentru combaterea clauzelor abuzive.

70. Pentru motive de exhaustivitate, trebuie menționat că reglementarea națională în cauză nu prevede nicio procedură comparabilă cu procedura de autorizare prealabilă în sensul considerentului 24 al directivei, întrucât utilizarea unei anumite clauze nu este condiționată de o aprobare judecătorească sau a unei autorități. Dimpotrivă, decizia de inițiere a procedurii de control *in abstracto* revine exclusiv persoanelor și organizațiilor care au calitatea procesuală necesară, enumerate la articolul 7 alineatul (2) din Directiva 93/13.

71. Nu există de asemenea vreun indiciu că dispoziția națională ar constitui o ingerință nejustificată în drepturile fundamentale protejate de dreptul Uniunii, fiind astfel, în cele din urmă, neconformă cu cerința de „adecvare”. Drept urmare, și în acest caz se aplică în mod corespunzător obiecțiile prezentate la punctul 59 și următoarele din prezentele concluzii față de un efect *erga omnes* în raport cu vânzătorii sau furnizorii care nu au fost parte la procedură. Întrucât și acest criteriu este îndeplinit, trebuie considerat că dispoziția națională este conformă cu Directiva 93/13.

72. Prin urmare, la cel de al doilea aspect al întrebării trebuie să se răspundă în sensul că articolul 6 alineatul (1) coroborat cu articolul 7 alineatele (1) și (2) din Directiva 93/13 nu se opune unei reglementări naționale potrivit căreia, în cazul formulării unei acțiuni în interes public, în situațiile în care este pronunțată o condamnare în beneficiul consumatorilor care nu sunt parte la proces sau se interzice aplicarea unei condiții contractuale abuzive, respectiva clauză abuzivă care face parte din contractele încheiate cu consumatorii nu creează obligații, nici pentru viitor, pentru niciunul dintre consumatorii vizați, în raporturile cu vânzătorul sau furnizorul pârât.

iv) Restituirea costurilor și a cheltuielilor percepute

73. O altă întrebare la care, deși nu se află printre întrebările preliminare adresate Curții, instanța națională dorește în mod evident un răspuns, astfel cum rezultă din considerațiile expuse în decizia de trimitere, privește compatibilitatea cu Directiva 93/13 a unei reglementări naționale potrivit căreia consumatorii care nu sunt parte la procedură pot solicita restituirea costurilor și a cheltuielilor percepute de furnizorul de servicii în temeiul unor clauze abuzive. Potrivit textului acestei întrebări, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă, pentru a solicita restituirea acestor sume, consumatorii care nu sunt parte la procedură pot invoca dispozițiile Directivei 93/13.

74. În opinia noastră, la întrebarea astfel formulată răspunsul trebuie să fie negativ, întrucât articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 prevede numai faptul că o clauză abuzivă „nu creează obligații" pentru consumator, iar „condițiile" lipsei caracterului obligatoriu trebuie stabilite potrivit legislației interne. Aceasta înseamnă că statelor membre le revine sarcina de a transpune în dreptul național lipsa caracterului obligatoriu. În schimb, directiva nu reglementează eventuale drepturi ale consumatorilor privind restituirea costurilor pentru prestații pe care vânzătorul sau furnizorul le-a încasat nejustificat ca urmare a anulării în parte a contractului încheiat cu consumatorul. Drepturile de restituire urmăresc revocarea transferurilor de proprietate care, deși efectuate în mod legal, nu au un motiv întemeiat. În acest fel se urmărește adaptarea situației patrimoniale la situația juridică conformă cu legea. Prin aceasta, drepturile de restituire oferă mult mai mult decât obiectivul urmărit de fapt prin articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13. Scopul legislativ al acestei reglementări se limitează practic la a asigura faptul că nu sunt atribuite obligații în sarcina consumatorului în temeiul unor clauze contractuale abuzive.

75. Răspunsul la această întrebare nu este diferit nici dacă se efectuează o examinare din punctul de vedere al cerințelor de protecție juridică supraindividuală cu privire la care prezenta directivă este aplicabilă în virtutea domeniului său de aplicare general. Articolul 7 alineatul (1) din directivă impune într-adevăr adoptarea unor mijloace adecvate și eficiente pentru a pune capăt utilizării clauzelor abuzive, dar nu se prevede și adaptarea situației patrimoniale la situația juridică conformă cu legea. Dimpotrivă, acest aspect trebuie reglementat de legislația națională.

76. Având în vedere faptul că legislația națională acordă consumatorului mai multe drepturi decât cele prevăzute în Directiva 93/13, rămâne să examinăm aplicabilitatea articolului 8 din directiva menționată. Această dispoziție permite statelor membre să adopte, în domeniul reglementat de directivă, cele mai stricte dispoziții compatibile cu tratatul, pentru a asigura consumatorului un nivel mai ridicat de protecție. Recunoașterea prin lege a dreptului de a solicita restituirea costurilor și a cheltuielilor pe care furnizorul de servicii le-a încasat nejustificat în temeiul unor clauze abuzive servește, fără îndoială, protecției consumatorilor. În plus, este vorba despre o reglementare națională care privește materia clauzelor abuzive din contractele încheiate cu consumatorii, care face parte din domeniul de aplicare al Directivei 93/13. Întrucât, în ultimă instanță, nu există niciun fel de îndoieli cu privire la conformitatea sa cu dreptul primar, această reglementare națională îndeplinește cerințele referitoare la exercitarea în conformitate cu dreptul Uniunii a autorității conferite în temeiul articolului 8 din directivă. În consecință, Directiva 93/13 nu se opune unei astfel de reglementări naționale.

B — *Cu privire la a doua întrebare preliminară*

77. La o interpretare adecvată, a doua întrebare poate fi împărțită în două complexe tematice diferite. În primul rând, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă, în cazul în care vânzătorul sau furnizorul prevede o modificare unilaterală a termenilor contractului, fără a descrie în mod expres metoda în conformitate cu care variază prețurile și fără a specifica în contract motive întemeiate pentru aceasta, clauza contractuală respectivă trebuie considerată abuzivă în sensul Directivei 93/13. În cazul în care răspunsul la această întrebare este afirmativ, instanța de trimitere solicită în final să se stabilească dacă este permis ca legislația națională să stipuleze nulitatea *ipso iure* a acestei clauze contractuale. Din motive de claritate, vom trata cele două complexe tematice separat și pe rând.

1. Aprecierea caracterului abuziv al clauzei în discuție în cauză

a) Conținutul controlului de fond

78. Înainte de a evalua caracterul abuziv al clauzei, instanța națională trebuie să se asigure că este posibilă efectuarea unui control de fond al acesteia în conformitate cu articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13. În acest context, se face trimitere la Hotărârea Caja de Ahorros y Monte de Piedad

de Madrid[42], în care Curtea a stabilit că această reglementare nu definește domeniul de aplicare al Directivei 93/13, ci mai curând are în vedere „numai stabilirea modalităților și a sferei controlului de fond al clauzelor contractuale, ce nu au făcut obiectul unei negocieri individuale, care descriu prestațiile esențiale ale contractelor încheiate între vânzător sau furnizor și un consumator”[43]. Potrivit articolului 4 alineatul (2), aprecierea caracterului abuziv al clauzelor „nu privește nici definirea obiectului [principal al] contractului, nici caracterul adecvat al prețului sau remunerației, pe de o parte, față de serviciile sau de bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte, în măsura în care aceste clauze sunt exprimate în mod clar și inteligibil”.

79. La o privire superficială, faptul că pârâta din acțiunea principală le facturează clienților costurile pentru plata prin mandat poștal ar putea determina prezumția că această practică afectează numai prețul ca obligație contractuală principală, aspect care – în conformitate cu articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 – nu poate fi supus controlului de fond decât în cazul în care clauza respectivă nu este exprimată în mod clar și inteligibil. Însă, procedând astfel, s-ar omite faptul că accentul în acest litigiu se pune mai puțin pe cuantumul însuși al costurilor, cât mai cu seamă pe competența pârâtei din acțiunea principală de a modifica unilateral condițiile contractuale pentru anumite servicii. Astfel, problema ridicată se dovedește a fi mult mai complexă decât pare la prima vedere. De fapt, este vorba de a aprecia, în lumina Directivei 93/13, o anumită modalitate de modificare a contractului, care potențial este de natură să creeze un dezavantaj semnificativ pentru consumator. Faptul că articolul 3 alineatul (1) coroborat cu punctul 1 litera (j) din anexă vizează o situație asemănătoare trebuie văzut ca un element în sprijinul ideii că intenția legiuitorului care a elaborat directiva a fost să supună modalitatea de modificare unilaterală a contractului unui control mai strict în temeiul Directivei 93/13. Domeniul de aplicare al reglementării și consecințele sale pentru consumator sunt argumente în favoarea caracterului indispensabil al controlului de fond. În acest context, cerințele referitoare la claritatea și la caracterul inteligibil al clauzei respective, ca premisă pentru controlul de fond, nu trebuie reduse prea mult, iar după cum reiese din jurisprudență, prezența acestor cerințe trebuie constatată de instanța națională competentă[44].

b) Caracterul indicativ al listei și repartizarea competențelor

80. În ceea ce privește problema centrală a clasificării clauzei în litigiu drept abuzivă, trebuie să constatăm că, prin trimiterea pe care o face la noțiunile de bună-credință și de dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților, articolul 3 din Directiva 93/13 nu oferă decât o definiție abstractă a factorilor care conferă caracter abuziv unei clauze contractuale care nu a fost negociată individual[45]. În acest context, anexa la care face trimitere articolul 3 alineatul (3) din directivă nu conține decât o listă orientativă și neexhaustivă a clauzelor[46] care pot fi considerate abuzive[47]. O clauză care figurează în această listă nu trebuie considerată în mod necesar abuzivă și, invers, o clauză care nu figurează în listă poate în egală măsură să fie declarată abuzivă[48]. Prin urmare, din simpla împrejurare că o clauză figurează pe listă nu se poate deduce în mod necesar că are și caracter abuziv.

81. În pofida caracterului indicativ atribuit de jurisprudență unei astfel de situații, clauza respectivă trebuie examinată independent și în detaliu în ceea ce privește eventualul său caracter abuziv. Această apreciere se efectuează conform articolului 4 alineatul (1) din Directiva 93/13, luând în considerare

42 — Citată la nota de subsol 19.

43 — *Ibidem*, punctul 34.

44 — A se vedea Hotărârea Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (citată la nota de subsol 19, punctul 32).

45 — A se vedea Hotărârea Pannon GSM (citată la nota de subsol 5, punctul 37) și Hotărârea din 1 aprilie 2004, Freiburger Kommunalbauten (C-237/02, Rec., p. I-3403, punctul 20).

46 — După cum rezultă din considerentul 17, în sensul directivei, lista anexată poate avea doar o valoare orientativă. Ca urmare a caracterului minimal al prezentei directive, lista poate fi extinsă sau poate fi restrânsă de către statele membre în cadrul legislației lor interne, în special în ceea ce privește domeniul de aplicare al acestor clauze.

47 — A se vedea Hotărârea Pannon GSM (citată la nota de subsol 5, punctul 38) și Hotărârea Freiburger Kommunalbauten (citată la nota de subsol 45, punctul 20).

48 — A se vedea Hotărârea din 7 mai 2002, Comisia/Suedia (C-478/99, Rec., p. I-4147, punctul 20), și Hotărârea Kommunalbauten (citată la nota de subsol 45, punctul 20).

natura bunurilor sau a serviciilor pentru care s-a încheiat contractul și raportându-se, în momentul încheierii contractului, la toate circumstanțele care însoțesc încheierea contractului și la toate clauzele contractului sau ale unui alt contract de care acesta depinde.

82. În acest context, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, revine instanței naționale obligația de a determina dacă o clauză contractuală întrunește criteriile necesare pentru a fi calificată drept „abuzivă” în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13[49]. Pentru scopurile urmărite prin prezenta cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare, aceasta înseamnă – astfel cum au subliniat în mod unanim toate părțile la procedură în observațiile lor scrise – că sarcina evaluării caracterului abuziv al clauzei în litigiu revine instanței naționale, iar nu Curții.

83. Pe de altă parte, tot din jurisprudență rezultă că, în cadrul exercitării competenței de interpretare a dreptului Uniunii care îi este conferită de articolul 267 TFUE, Curtea poate să interpreteze criteriile generale utilizate de legiuitorul Uniunii pentru a defini noțiunea de clauză abuzivă. După cum s-a precizat recent în Hotărârea Pénzügyi Lízing[50], această competență de interpretare se extinde, între altele, și asupra situațiilor stipulate prin clauzele cuprinse în anexa la Directiva 93/13. În schimb, Curtea nu se poate pronunța cu privire la aplicarea respectivelor criterii generale în privința unei clauze determinate, care trebuie apreciată din perspectiva împrejurărilor din cazul concret[51].

84. Din întrebarea preliminară reiese implicit că instanța de trimitere pornește în mod evident de la premisa potrivit căreia clauza în litigiu corespunde în mare măsură situației prevăzute la punctul 1 litera (j) din anexă. Având în vedere informațiile referitoare la situația de fapt puse la dispoziția Curții, această calificare nu poate fi pusă la îndoială. După cum rezultă din dosar[52], pârâta din acțiunea principală a introdus treptat, în perioada iunie-octombrie 2008, practica comercială contestată constând în facturarea costurilor pentru plata prin mandat poștal; pârâta a pus în aplicare această practică prin modificarea condițiilor sale contractuale generale. Singurul aspect care rămâne neclar este dacă noile condiții generale introduse erau valabile numai pentru contractele nou încheiate sau îi vizau în egală măsură pe toți clienții. În lipsa unor informații mai detaliate, trebuie presupus că este vorba despre a doua ipoteză. O examinare realistă a situației de fapt susține de asemenea această prezumție, cu atât mai mult dacă se consideră că un vânzător sau furnizor ar fi mai degrabă interesat de aplicarea condițiilor sale generale în privința tuturor raporturilor sale contractuale cu clientul. Din această perspectivă, în acțiunea principală este vorba într-adevăr de o modificare ulterioară a clauzelor contractuale, precum cea prevăzută la punctul 1 litera (j) din anexă.

85. Potrivit repartizării competențelor în cadrul procedurii întrebărilor preliminare, Curtea se va limita să interpreteze dispozițiile relevante ale directivei în temeiul calificării realizate de instanța de trimitere, demers în care, pentru a oferi un răspuns util la întrebarea preliminară, va ține seama și de circumstanțele cauzei principale.

c) Interpretarea situației în care se înscrie clauza în discuție

86. Punctul de pornire pentru interpretare îl reprezintă dispoziția centrală de la articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13, potrivit căreia o clauză contractuală care nu a fost negociată individual se consideră ca fiind abuzivă în cazul în care „în contradicție cu cerința de bună-credință, provoacă un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în detrimentul

49 — A se vedea Hotărârea Freiburger Kommunalbauten (citată la nota de subsol 45, punctul 25), Hotărârea Pannon GSM (citată la nota de subsol 5, punctul 43), Hotărârea Mostaza Claro (citată la nota de subsol 4, punctul 23) și Hotărârea din 9 noiembrie 2010, Pénzügyi Lízing (C-137/08, Rep., p. I-10847, punctele 43 și 44).

50 — Hotărârea citată la nota de subsol 49, punctul 44.

51 — A se vedea Hotărârea Freiburger Kommunalbauten (citată la nota de subsol 45, punctul 22), Hotărârea Pannon GSM (citată la nota de subsol 5, punctul 42), Hotărârea Mostaza Claro (citată la nota de subsol 4, punctul 22) și Hotărârea Pénzügyi Lízing (citată la nota de subsol 49, punctele 43 și 44).

52 — A se vedea p. 3 din memoriul în replică depus de pârâta din acțiunea principală la 4 mai 2009.

consumatorului”. În cazul în care – precum în acțiunea principală – vânzătorul sau furnizorul își rezervă dreptul de a modifica unilateral elemente importante ale contractului, care includ prețul și costurile necesare pentru executarea contractului, se poate ajunge în situația în care consumatorul este expus voinței vânzătorului sau furnizorului și fără posibilitatea de a se proteja, în măsura în care nu i se asigură, cu titlu de excepție, dreptul de a se opune modificării în anumite cazuri. Riscul de dezavantajare este cu atât mai mare cu cât este mai vagă clauza respectivă cu privire la acele aspecte ale contractului pe care vânzătorul sau furnizorul le poate modifica unilateral. O astfel de reglementare poate afecta semnificativ drepturile și obligațiile contractuale, în detrimentul consumatorului, ceea ce este contrar cerinței de bună-credință. Această situație se regăsește în special atunci când, precum în speță, dreptul vânzătorului sau al furnizorului de a opera modificări se extinde și asupra obiectului principal al contractului și nu se limitează numai la alte aspecte ale acestuia. Tocmai în considerarea riscurilor ascunse pe care o astfel de situație le prezintă pentru consumator, legiuitorul Uniunii le-a inclus într-o formă generală la punctul 1 litera (j) din anexă.

87. Cu toate acestea, clauzele care constituie temeiul dreptului de a modifica unilateral contractul nu sunt abuzive în mod automat, ci trebuie considerate astfel numai acelea care conferă dreptul de modificare a contractului fără a-l condiționa de existența unui motiv întemeiat sau care nu specifică motivul modificării în clauza însăși. Situația de la punctul 1 litera (j) din anexă se bazează pe premisa că nivelul de protecție asigurat consumatorului este suficient dacă acesta este informat de la bun început cu privire la posibilitatea modificării contractului și la condițiile acesteia. După cum reiese în special din interpretarea *a contrario* a criteriului motivului întemeiat, potrivit punctului 1 litera (g), un motiv întemeiat nu presupune imposibilitatea totală de a impune menținerea tuturor detaliilor care descriu prestația contractuală. Este suficient orice motiv îndeajuns de important din punct de vedere juridic privind modificarea descrierii prestației, stipulată de clauză. Rezultă din aceasta că, în urma aprecierii intereselor părților, importantă este existența unui motiv juridic preponderent. Motivul modificării trebuie enunțat expres în clauză. Dacă motivul nu este enunțat, prin acest simplu fapt clauza este tipic abuzivă. Descrierea motivului trebuie să fie clară și inteligibilă pentru consumator. Această obligație reiese deja din articolul 5 din Directiva 93/13, potrivit căruia toate clauzele prezentate în scris trebuie redactate într-un limbaj clar și inteligibil. Potrivit modului de redactare și sensului punctului 1 litera (j) din anexă, nu este suficient ca în cuprinsul clauzei să se repete pur și simplu noțiunea de motiv întemeiat. Dimpotrivă, motivul eventual trebuie specificat într-o formă suficient de transparentă[53]. După cum rezultă direct din întrebarea preliminară, în mod evident, această condiție nu este îndeplinită în speță, astfel încât există argumente suficiente pentru a califica această clauză drept abuzivă. Aprecierea definitivă revine însă instanței naționale competente.

2. Cu privire la nulitatea *ipso iure*

a) Consecința juridică a nulității prevăzută în legislația națională

88. Referitor la aspectul care va fi examinat în continuare, dacă este permis ca legislația națională să prevadă nulitatea *ipso iure* a unei clauze contractuale abuzive, facem trimitere mai întâi la punctele 47 și 48 din prezentele concluzii.

89. Potrivit argumentelor de la punctele amintite, articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 nu specifică decât că respectiva clauză trebuie să „nu [creeze] obligații pentru consumator”, în timp ce efectele aferente stabilirii caracterului său abuziv sunt prevăzute de legislația națională. Astfel, această dispoziție a directivei se limitează să impună statelor membre un anumit rezultat pe care trebuie să îl atingă la transpunerea directivei, fără însă a specifica în detaliu dacă respectiva clauză trebuie să fie declarată nulă, respectiv nevalidă. Acest aspect este prevăzut de legislația națională. O astfel de

53 — A se vedea Pfeiffer, T. (citat la nota de subsol 11), anexa, punctul 91, p. 17.

reglementare corespunde și naturii juridice a directivei ca instrument de apropiere a legislațiilor, care – potrivit articolului 288 TFUE – are caracter obligatoriu în ceea ce privește rezultatul care trebuie atins, însă lasă autorităților naționale competența în ceea ce privește alegerea formei și a mijloacelor.

90. În acest context, noțiunea de nulitate apare în principiu ca fiind conformă cu Directiva 93/13, întrucât, în convergență cu obiectivul enunțat la articolul 6 alineatul (1), împiedică o clauză contractuală abuzivă să producă efecte juridice în defavoarea consumatorului [54].

b) Cu privire la efectul *ipso iure* al nulității

91. În ce privește problema dacă legislația națională poate să prevadă nulitatea *ipso iure* a unei asemenea clauze, trebuie să facem trimitere la jurisprudența Curții cu privire la articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13, care stabilește cerințe esențiale pe care legislația națională de transpunere trebuie să le îndeplinească pentru a se conforma obiectivului de protecție a consumatorului.

92. Trebuie menționată, pe de o parte, Hotărârea Océano Grupo Editorial și Salvat Editores [55], prin care Curtea a stabilit că „obiectivul urmărit de articolul 6 din directivă nu ar putea fi atins dacă acești consumatori ar fi obligați să invoce ei înșiși caracterul abuziv al unei clauze contractuale” și că „nu se poate asigura o protecție efectivă a consumatorului decât dacă instanței naționale i se recunoaște competența de a aprecia din oficiu o astfel de clauză” [56]. Pe de altă parte, trebuie menționată Hotărârea Pannon GSM [57], în care Curtea a precizat referitor la jurisprudență că „articolul 6 alineatul (1) din directivă nu poate fi interpretat în sensul că o clauză contractuală abuzivă nu creează obligații pentru consumator decât dacă acesta a introdus o cerere expresă în această privință”. Curtea a motivat acest punct de vedere arătând că „o astfel de interpretare ar exclude dreptul instanței naționale de a analiza din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale în cadrul examinării admisibilității cererii cu care este sesizată și fără o solicitare expresă în acest sens din partea consumatorului” [58].

93. După cum am arătat deja în Concluziile noastre în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea Pénzügyi Lízing [59], această jurisprudență trebuie înțeleasă în sensul că, în primul rând, instanței naționale îi revine, în temeiul legislației Uniunii, obligația de a examina din oficiu caracterul abuziv al unei clauze și că, în al doilea rând, lipsa caracterului obligatoriu al unei clauze abuzive trebuie să se manifeste *ipso iure* [60]. Doar atunci când aceste cerințe sunt îndeplinite există certitudinea că nu este necesară nicio acțiune din partea consumatorului pentru ca clauza să aibă caracter neobligatoriu.

94. În această privință, statele membre sunt libere să transpună în sistemul lor juridic cerința privind caracterul neobligatoriu pentru consumator al unei cauze contractuale clasificate drept abuzivă, astfel încât aceasta să poată fi considerată nulă *ipso iure*.

54 — A se vedea în acest sens Ebers, M., *op. cit.* (la nota de subsol 10), p. 405, potrivit căruia conceptul nulității absolute îndeplinește cerințele jurisprudenței, ceea ce nu este cazul nulității relative. Autorul consideră că alte noțiuni, ca de exemplu nulitatea de protecție (*protective nullity*) sunt conforme cu jurisprudența Curții, în măsura în care consumatorul este protejat și atunci când acesta neglijează să conteste caracterul abuziv al clauzei, fie deoarece nu își cunoaște drepturile, fie deoarece nu îndrăznește să își solicite drepturile (cu privire la principiul nulității de protecție în dreptul civil italian, a se vedea Schurr, F., *Handbuch Italienisches Zivilrecht*, editată de Bernhard Eccher, Francesco Schurr, Gregor Christandl, Viena, 2009, p. 323, punctul 3/437.

55 — Citată la nota de subsol 4.

56 — *Ibidem*, punctul 26.

57 — Citată la nota de subsol 5.

58 — *Ibidem*, punctul 24.

59 — Concluziile prezentate la 6 iulie 2010 în cauza Pénzügyi Lízing (hotărârea citată la nota de subsol 49, punctul 105).

60 — A se vedea Heinig, J., „Die AGB-Kontrolle von Gerichtsstandsklauseln — zum Urteil Pannon des EuGH”, în *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, 2009, p. 885, care interpretează afirmațiile Curții din această hotărâre în sensul că obligația de examinare din oficiu nu poate fi respectată decât atunci când caracterul neobligatoriu potrivit articolului 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 se produce *ipso iure*, iar consumatorul nu trebuie să facă demersuri pentru recunoașterea caracterului neangajant al clauzei; a se vedea și Borges, G., „AGB-Kontrolle durch den EuGH”, în *Neue Juristische Wochenschrift*, 2001, p. 2061.

C — Rezumat

95. În încheiere, se impune să sintetizăm principalele concluzii care au rezultat din examinarea de mai sus a întrebărilor preliminare:

96. Analiza a evidențiat că Directiva 93/13 nu numai că permite introducerea în sistemul juridic individual al unui stat a instrumentului acțiunii colective, ci, mai mult, o privește ca pe un instrument „eficace" și „adecvat" de protecție juridică supraindividuală potrivit articolului 7 alineatul (2), capabil de a „preveni utilizarea" clauzelor abuzive în tranzacțiile comerciale [61].

97. Cu toate că cerințele punctuale de la articolul 7 din Directiva 93/13 și abordarea privind armonizarea minimă aleasă de legiuitorul Uniunii lasă statelor membre o largă marjă de apreciere în ceea ce privește structurarea dreptului lor procesual, trebuie îndeplinite anumite cerințe pentru a asigura realizarea obiectivului legislativ de protecție a consumatorului. Potrivit articolului 6 alineatul (1), una dintre aceste cerințe este că, odată ce a fost clasificată ca abuzivă, o clauză contractuală „nu [mai] creează obligații" pentru consumatorul vizat [62]. Acest obiectiv este îndeplinit de o reglementare potrivit căreia hotărârile pronunțate de instanțele naționale prin care se constată caracterul abuziv al unei clauze produc efecte juridice nu numai asupra părților, ci pentru orice persoană (*erga omnes*) care a încheiat contracte cu vânzătorul/furnizorul respectiv care utilizează această clauză [63]. Acțiunile în încetare, a căror structură este definită în linii mari și prin intermediul Directivei 2009/22, apar ca un instrument necesar de drept procedural în vederea atingerii obiectivului urmărit de această directivă [64].

98. În plus, s-a constatat că eventualul drept al consumatorului la restituirea costurilor și a cheltuielilor facturate în temeiul unor clauze abuzive nu este reglementat de Directiva 93/13, dar, pe de altă parte, această directivă nu se opune în principiu unei reglementări naționale în acest sens [65]. În sfârșit, analiza a relevat că există argumente puternice în favoarea presupunerii că clauza în litigiu corespunde situației de la punctul 1 litera (j) din anexă și îndeplinește criteriile pentru a fi clasificată drept abuzivă în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13. Cu toate acestea, revine instanței naționale sarcina de a stabili definitiv caracterul abuziv al acestei clauze [66]. În măsura în care se va stabili caracterul abuziv al clauzei, Directiva 93/13 nu se opune stabilirii nulității sale *ipso iure*, potrivit legislației naționale [67].

VII – Concluzie

99. Având în vedere considerațiile expuse anterior, propunem Curții să răspundă la întrebările preliminare adresate de Pest Megyei Bíróság după cum urmează:

„1) Articolul 6 alineatul (1) și articolul 7 alineatele (1) și (2) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii trebuie interpretate în sensul că nu se opun unei reglementări naționale potrivit căreia o clauză contractuală abuzivă utilizată de un anumit vânzător sau furnizor în contracte încheiate cu consumatorii și care a fost declarată nulă sau având caracter neobligatoriu de către o instanță națională sesizată prin intermediul unei acțiuni în interes public de către o entitate prevăzută de lege și autorizată în acest sens nu produce efecte juridice în contractele încheiate cu consumatorii de către respectivul vânzător/furnizor.

61 — A se vedea punctele 39-43 din prezentele concluzii.
62 — *Ibidem*, punctul 51.
63 — *Ibidem*, punctul 61.
64 — *Ibidem*, punctele 66 și 67.
65 — *Ibidem*, punctul 76.
66 — *Ibidem*, punctul 87.
67 — *Ibidem*, punctul 94.

2) Articolul 6 alineatul (1) și articolul 7 alineatele (1) și (2) din directivă nu acordă consumatorului care nu este parte la procedură dreptul la restituirea costurilor suportate ca urmare a caracterului abuziv al unei clauze, în cazul în care caracterul abuziv al clauzei a fost stabilit în cadrul unei alte proceduri în care nu este vizat. Cu toate acestea, articolul 8 din directivă nu se opune unei reglementări naționale care îi dă dreptul consumatorului să solicite restituirea sumei într-un asemenea caz.

3) O clauză contractuală care prevede modificarea unilaterală de către vânzător sau furnizor a condițiilor contractuale generale, fără a descrie în mod expres metoda în conformitate cu care variază prețurile și fără a specifica în contract motive întemeiate pentru aceasta, se înscrie în situația prevăzută la punctul 1 litera (j) din anexa la articolul 3 alineatul (3) din directivă. Revine însă instanței naționale sarcina de a evalua caracterul abuziv al clauzei în fiecare caz în parte. Directiva nu se opune unei reglementări naționale care prevede nulitatea *ipso iure* a unei asemenea clauze.”